

PREDHOVOR

Školám sa veľmi často vyčíta, že nepripravujú pre život, ale v školách pripravujú žiakov s encyklopedickými znalosťami. Táto veta však nie je úplne pravdivá. Aby žiak mohol uspieť v praktickom svete, potrebuje mať aj vedomosti, ktoré by mohol použiť pri svojej každodennej činnosti, vo svojom bežnom živote. Pravdou však je, že mnohé vedomosti, ktoré si žiaci zo školy odnesú, nevedia v reálnom živote plne využiť.

Preto sa do popredia vyučovacieho procesu dostávajú tzv. inovačné metódy vyučovania, ktoré sa snažia vedomosti žiakov, ktoré získavajú pri teoretických predmetoch spojiť s ich praktickými zručnosťami.

Tieto inovačné metódy a kreativitu do vyučovacieho procesu sa snažia vniesť aj navrhované osnovy predmetu náboženstvo/náboženská výchova pre základné a stredné školy. Predmet nie je len ojedinelým ostrovčekom, ale ponúka pri vyučovaní spoluprácu s mnohými inými predmetmi, kde môže vzniknúť spolupráca aj pri blokovom vyučovaní alebo pri rôznych projektoch.

Hlavným zdrojom informácií a inšpirácií pre túto prácu bola práve práca s deťmi a pre deti, ktoré sa zúčastňujú vyučovacieho procesu a tiež rôznej mimoškolskej prípravy k sviatostiam. Všetky odporúčania v tejto práci boli už overené alebo overovanie práve prebieha. Je tu vložená skúsenosť katechéty, ktorý už trinásť rokov pracuje na základných školách v rámci celého Slovenska a pokúša sa nájsť nové formy vo vyučovaní, ktoré by mali praktický dosah na žiaka a jeho život.

Jaroslava Matláková

OBSAH

Predhovor.....	3
Čestné prehlásenie	Chyba! Záložka není definována.
Obsah	5
Úvod.....	6
1. Teoretická časť	7
1.1 Čo je to názorná náboženská pedagogika?.....	7
1.2 Vznik a vývoj názornej náboženskej pedagogiky.....	8
1.3 Východiská názornej náboženskej pedagogiky	10
1.3.1 Pedagogika „Dasein“.....	10
1.3.2 Pedagogika vzťahu	11
1.3.3 Pedagogika skúsenosti so sebou samým	12
1.3.4 Pedagogika obrazov a vytvárania obrazov	12
1.3.5 Pedagogika cesty.....	12
1.3.6 Mystagogická pedagogika.....	12
1.3.7. Názorná pedagogika	13
1.4 Ciele názornej náboženskej pedagogiky	13
1.5 Princípy názornej náboženskej pedagogiky.....	13
1.5.1 Princíp názornej výchovy	14
1.5.2 Princíp sústreďenia	16
1.5.3 Princíp zameraný na stred	17
1.5.4 Princíp dynamickej rovnováhy	17
1.5.5 Princíp cesty dovnútra a cesty von	18
1.5.6 Princíp opakovania.....	18
1.5.7 Princíp stretnutia sa so svetom ako s „ty“	19
1.5.8 Princíp skúsenosti	20
1.5.9 Princíp podielu na spoluutváraní sveta	20
1.5.10 Princíp vnímania všetkými zmyslami.....	21
1.5.11 Princíp zástupnosti.....	21
1.5.12 Princíp významu.....	21
1.6 Stavba základnej jednotky stretnutia v Názornej náboženskej pedagogike	22

1.6.1 Prvý krok – vytváranie spoločenstva	23
1.6.2 Druhý krok – stretnutie so skutočnosťou.....	25
1.6.3 Tretí krok – Stvárňovanie	29
1.6.4 Štvrtý krok – prehĺbenie významu	30
2. Praktická časť	33
2.1 Vzkriesenie - školská katechéza.....	36
1. krok	36
2. krok	36
3. krok	37
4. krok	37
2.2. Srdce – miesto, kde prebýva Boh.....	38
1. krok	39
2. krok	40
3. krok	40
4. krok	41
2.3 Ježiš nám daroval slobodu	42
2.4 Božie volanie	44
2.5 Človek a stvorenie	48
Realizácia projektu:.....	48
Výstup projektu a vyhodnotenie:	50
Záver	51
Použitá literatúra	52

ÚVOD

Témou mojej práce je Názorná náboženská pedagogika a jej využitie v praxi. Ide o jeden zo smerov náboženskej pedagogiky, ktorý sa zameriava na vnímanie a prežívanie všetkých životných skutočností cez všetky zmysly. Jej autorom je Franz Kett, nemecký pedagóg a teológ.

Nakoľko v navrhovaných učebných osnovách a metodikách sa stretávame aj s touto na Slovensku neznámou pedagogikou, ktorá je prezentovaná rôznymi spôsobmi, rozhodla som sa, nakoľko neexistuje na Slovensku didaktika k takémuto spôsobu vyučovania Náboženstva/Náboženskej výchovy, napomôcť učiteľom a katechétom k spoznaniu tejto pedagogiky.

Práca je rozdelená do dvoch tematických celkov. Prvou časťou práce je charakteristika, princípy a spôsob utvárania krokov v Názornej náboženskej pedagogike. Keďže neexistuje žiadna príručka či hodnoverná didaktika k tejto forme vyučovania, celá práca stojí na princípoch zachytených v rôznych nemeckých príručkách a z českých prednášok, z ktorých sú urobené iba prepisy. Keďže zostavovateľ tejto metódy ešte neurobil kompletný súbor svojich teórií, aj v práci sú uvedené iba odkazy na jeho žiakov a lektorov, ktorá prešli výučbovým programom u Franza Ketta. Na Slovensku neexistuje zatiaľ žiadny ucelený pohľad, ani teoretická príprava na prácu s touto pedagogikou, venovalo sa jej preto viac teoretického priestoru.

Druhá časť práce poukazuje na konkrétne využitie Názornej náboženskej metódy v školskej katechéze. V druhej kapitole práce sú uvedené niektoré praktické ukážky, ktoré už prešli overovaním v školskej katechéze.

Cieľom práce bolo predložiť nový štýl práce v predmete Náboženstvo/Náboženská výchova, ktorý neovplyvňuje len kognitívnu zložku žiaka, ale ovplyvňuje celú jeho bytosť.

1. TEORETICKÁ ČASŤ

1.1 Čo je to názorná náboženská pedagogika?

Názorná náboženská pedagogika¹ je katechetická metóda pochádzajúca z nemeckého katolíckeho prostredia, ktorú v sedemdesiatych rokoch vytvoril mníchovský pedagóg Franz Kett² so sestrou Esther Kaufmannovou³. Konceptia tejto pedagogiky nie je ani tak metódou ako skôr cestou plnou hľadania a nachádzania⁴. Ústredným pojmom je cesta – dieťa si má uvedomiť, že život s Bohom je cesta. Cesta, po ktorej išli Abrahám, Mojžiš, Jozef, Jozue. Ale je to cesta, po ktorej kráča ono samé.

Ide skôr o pedagogiku prežívania – cieľom je, aby účastník cez svoje vlastné prežívanie a skúsenosť pochopil niečo omnoho hlbšie ako cez bežné pozorovanie. K takémuto prežívaniu pomáha práca so symbolom cez zmysly. Veľmi dôležitá je tiež práca s farbami. V náboženskej pedagogike ide o výchovu celej osobnosti, nie len o výchovu náboženskú. Preto je veľmi dôležité neoddeľovať profánne a sakrálne vnímanie sveta okolo nás. Pôvodne bola táto pedagogika spracovaná pre cieľovú skupinu predškolských detí, ale je využiteľná pre účastníkov všetkých vekových skupín. V súčasnosti sa týmto spôsobom začína pracovať aj so starými ľuďmi a ľuďmi, ktorí sú nejakým spôsobom postihnutí. Veľmi dôležité je spoločenstvo ľudí, ktorí si vzájomne dôverujú. Takéto spoločenstvo sa tvorí a upevňuje vzájomnou spolupracou. Je veľmi dôležité, aby každý zobral niečo do ruky a spolutvoril obraz. Nejde však o spoločenstvo, v ktorom zaniká jednotlivec, pretože náboženská pedagogika kladie dôraz na jedinečnosť a originalitu každého jedinca. Účastníci sedia

¹ Nemecký názov: Religionspädagogische Praxis (používa skratku RPP), Český názov je Náboženská pedagogika celistvé výchovy. Slovenský názov ešte nie je ustálený a je len doslovným nemeckým alebo českým prekladom. Jazykovedci sa prikláňajú skôr k názvu: Názorná náboženská pedagogika ako k názvu Plnobytoštná náboženská pedagogika.

² Porov.: WIKIPEDIA.: *Franz Kett* [online] [cit. 20. septembra 2008]. Dostupné na internete: http://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Kett.

³ Porov.: WIKIPEDIA.: *Franz Kett* [online] [cit. 20. septembra 2008]. Dostupné na internete: http://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Kett.

⁴ Porov.: *Die Religionspädagogische Praxis, ein Weg ganzheitlicher, sinnorientierter Erziehung und Bildung*. [online]: „Es geht um die Bildung von Herz, Hand und Verstand gleichermaßen, um die Ausbildung von Einstellungen und Haltungen, die einer Sinnsuche förderlich sind und religiöse Fragestellungen, Erfahrungen und Deutungen möglich machen.“ [cit. 20. decembra 2008]. Dostupné na internete: <http://www.rpa-verlag.de/rpp/rppentstehung.html>.

v kruhu okolo stredu. Práve stred je ďalším princípom tejto pedagogiky. Učiteľ žiakov neučí, ale vedie. Aj on je súčasťou ich spoločenstva. Dôležité veci nehovorí on, ale necháva hovoriť žiakov. Oni sami majú objavovať.⁵ Učiteľ iba pomáha k tomu, aby sa vyjadrili. Dôležité je, aby každý niečo povedal. Nevadí, ak sa jedna vec opakuje aj viackrát. Všetko sa odohráva pomaly a po malých krokoch. Dôležitá je práca s tajomstvom, originalitou a jedinečnosťou.

Pre pochopenie spôsobu práce názornej náboženskej pedagogiky je veľmi dôležité zažitie – nedá sa to opísať, musí sa to prežiť.

1.2 Vznik a vývoj názornej náboženskej pedagogiky

Názorná náboženská pedagogiky má svoje začiatky v sedemdesiatych rokoch, keď do Európy začali prenikať rôzne pedagogické vplyvy, najviac kognitívna a neautoritatívna výchova. Proti týmto prúdom sa stavia tzv. elementárna pedagogika, ktorej hlavnými predstaviteľmi sú Johan Heinrich Pestalozzi⁶ a prakticky ju rozvinul Fridrich Fröbel⁷. Táto pedagogika dieťa vníma v jeho celistvosti a neredukuje výchovu iba na oblasť kognitívnu. Franz Kett, v tej dobe vedúci Oddelenia pre materské školy Nemeckej katolíckej charity v Mníchove, sa stretáva na seminári náboženskej pedagogiky so sestrou Esther Kaufmannovou⁸. Na F. Ketta jej spôsob práce veľmi zapôsobil. Takto začala ich spolupráca, kde sa F. Kett učil v materskej škole od E. Kaufmannovej, a spoločnými silami vytvorili koncepciu názornej náboženskej pedagogiky. Jej

⁵ Príklad: Nie: „Deti, viete, že vodou sa dajú umývať ruky, polievať záhrada a viete, že voda sa dá aj piť?“ Áno: „Ja tu mám vodu – je to niečo vzácne. Je to veľký dar. Ako môžeme tento dar použiť?“

⁶ Johann Heinrich Pestalozzi (12. január 1746 – 17. február 1827) bol významným švajčiarskym pedagógom a edukačným reformátorom. Okrem toho pôsobil ako filozof, filantrop, politik a školský a sociálny reformátor. Po Jánovi Amosovi Komenskom ide o jednu z najvýznamnejších postáv modernej svetovej pedagogiky. Hlavným cieľom jeho myšlienok bolo, „posilňovať človeka“ a priniesť mu len to, „čo mu môže pomôcť“. Dôraz kládol zvlášť na základné vzdelávanie detí, ktoré by malo začať už pred začiatkom školskej dochádzky v samotnej rodine. Dieťa si malo osvojiť základné intelektuálne, remeselné, mravné a náboženské hodnoty a tým malo dospieť k všestrannému a harmonickému rozvoju osobnosti. Obhajoval *komplexný prístup*. Svoje pedagogické predstavy po prvýkrát systematicky vysvetlil v roku 1801 v svojom diele *Ako Gertrúda učí svoje deti*. Porov.: WIKIPEDIA.: *Johann Heinrich Pestalozzi* [online] [cit. 25. septembra 2008]. Dostupné na internete: http://cs.wikipedia.org/wiki/Johann_Heinrich_Pestalozzi.

⁷ Porov.: JÚVA, V. sen. & jun.: *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno : Paido, 1997, ISBN 80-7315-062-X, str. 28 - 29.

⁸ Porov.: KETT, F.: *Predhovor*, in SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 9.

jedinečnosť spočíva v neoddeľovaní náboženskej výchovy od celkového vzdelávacieho programu.

U učiteľov sa často vyskytuje otázka, do akej miery táto pedagogika súvisí s pedagogikou Marie Montessori⁹, Waldorfskou pedagogikou¹⁰ a hlbínou psychologickou pedagogikou. Podľa Franza Ketta táto metóda nevznikla na základe žiadnej z týchto pedagogík, ale na základe praxe.¹¹ Táto metóda sa často označuje aj ako Kett pedagogika, ale toto pomenovanie je veľmi nepresné. Nejde totiž o metódu, ale o prepracovanú a ucelenú pedagogiku.

Od roku 1978 vychádzajú oficiálne príručky pre katechéty. Každý zošit je zameraný na určitú tému a obsahuje praktické rady, ako s ním pracovať.

Na Slovensko sa táto pedagogika dostáva cez Ostravsko-opavskú diecézu, kde pracujú a prekladajú metodičky Eva Muroňová a Jarmila Plačková. Od roku 2005 sa tejto pedagogike venuje aj kňaz Cyril Havel¹². Výučbový program prebieha v priebehu dvoch rokov a je vedený ako špecializačné inovačné štúdium pre kňazov a katechéty v Čechách. Slovenskí záujemcovia získavajú na konci programu certifikát pre využitie tejto pedagogiky vo farskej katechéze.

⁹ Cieľom Montessori pedagogiky je vychovávať slobodné, zodpovedné a samostatné osobnosti, ktoré dokážu riešiť problémy, chránia našu planétu, rozumejú okolitému svetu i vesmíru v jeho celistvosti, sú úprimné, trpezlivé, tolerantné, ale zároveň sa neboja vyjadriť svoj názor. Rešpektuje individualitu každého dieťaťa, necháva ho pracovať na svojej osobnosti podľa svojho vnútorného učiteľa. Nehodnotíme deti, ale učíme ich, aby každé dieťa dokázalo samo oceniť a dokončiť svoju prácu. Podporujeme deti vo vzájomnej komunikácii a spolupráci, v samostatnosti a sebarealizácii. Porov.: *Pedagogika Marie Montessori*. [online] [cit. 5. októbra 2008]. Dostupné na internete: <http://www.montessoricb.cz/montessori-pedagogika-pedagogika-marie-montessori.html>.

¹⁰ Waldorfská pedagogika sa začína rozvíjať ako alternatíva k bežnému modelu vyučovania. Vychádza z filozofického smeru anthroposofie R. Steinera (1861-1925). Anthroposofie skúma vývoj človeka po stránke fyzickej, psychickej, sociálnej a duchovnej a v mnohých ohľadoch sa zhoduje s modernou vývojovou psychológiou. Na základe poznatkov o vývoji človeka vnáša waldorfská pedagogika do vyučovania poznatky a vedomosti primeraným spôsobom a v primeranom období. Porov.: ZDRAŽIL, T.: *Co je to waldorfská škola?, Prednáška 12. apríla 2002 v Prahe*. [online] [cit. 5. októbra 2008]. Dostupné na internete: http://www.waldorf.zuzak.com/download.php?FNAME=1150267019.upl&ANAME=prednaska_t_zdrasila.doc.

¹¹ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 10: „Die Religionspädagogische Praxis ist nicht in Anlehnung an eine bestimmte Theorie entstanden, sondern induktiv und aus der Praxis.“

¹² Táto trojica pedagógov je aj autorom všetkých českých metodík pre vyučovanie náboženstva od materskej školy až po strednú školu, kde bohato využívajú práve názornú náboženskú pedagogiku. Po reforme školstva v Čechách práve táto trojica autorov vytvorila aj rôzne projekty, ktoré ponúkajú cirkevným aj štátnym školám a majú veľký úspech. Bližšie informácie sa dajú nájsť aj na internetovej stránke: <http://pedagogika.archa.info/>.

V češtine ako prvý vyšiel projekt „Ta hvězda naděje pro mne i pro tebe je“¹³. Druhým projektom, ktorý vyšiel v češtine je „Svatý Mikuláš – Člověk plný Boží lásky“¹⁴. Veľkým dielom je aj metodika k príprave detí mladšieho školského veku na sviatosť zmierenia a sviatosť eucharistie pod názvom „Dnes budu tvým hostem“¹⁵. Najnovšie sa ponúka pomoc aj pre katechézu predškolského veku „Aby malé bylo velké - Náboženská výchova předškolních dětí v mateřských školách a ve farnostech“¹⁶. V slovenčine nevyšiel žiadny takýto preklad, a tak sú metodici aj katechéti odkázaní len na české preklady alebo vlastné preklady z nemčiny.

1.3 Východiská názornej náboženskej pedagogiky

1.3.1 Pedagogika „Dasein“¹⁷

Východiskom a základom pre náboženskú pedagogiku je obraz človeka. Človek nie je len výtvarom svojich genetickým dispozícií, ani produktom svojho okolia. Ani ho netvoria iba vnútorné psychické procesy, ale je predovšetkým jedinečným a samostatným individuum. Hlavným bodom, na ktorý treba pamätať v Názornej náboženskej pedagogike je vo výchovnom procese uvedomovať si základnú skutočnosť: ja som tu¹⁸. Svoju individualitu však človek nachádza a získava až vo vzťahu k svojim blízkym. Jednota tela, duše a ducha – to sú tri faktory ľudskej existencie, ktoré nemôžu byť vynechané, aby nebol narušený proces „bytia samého so sebou“. Za ľudským ja stojí ešte vyššie ja, akási veľkosť či hĺbka – centrum, v ktorom sa utvárajú hodnoty. Je to niečo vnútorné, najvnútornejšie v človeku, čo môže človek cítiť, vnímať, tušiť,

¹³ KETT, F. a kol.: *Ta hvězda naděje pro mne i pro tebe je*. Brno : Kartuziánske nakladateľstvi, 2003, ISBN 80-903287-8-4.

¹⁴ MURÁŇOVÁ, E., HAVEL T. C.: *Svatý Mikuláš – Člověk plný Boží lásky*. Brno : Kartuziánske nakladateľstvi, 2007, ISBN 978-80-86953-13-7.

¹⁵ MURÁŇOVÁ, E., HAVEL T. C.: *Dnes budu tvým hostem – Metodika pro přípravu dětí mladšího školního věku ke svátosti smíření a svátosti eucharistie*. Brno : Kartuziánske nakladateľstvi, 2007. Súčasťou metodiky je aj pracovný zošit s rovnomeným názvom a dve drobné brožúrky „Effetha“ o slávení sviatosti zmierenia a „Marana tha“ o slávení sviatosti eucharistie.

¹⁶ EDER, M., MURÁŇOVÁ, E., HAVEL T. C.: *Aby malé bylo velké - Náboženská výchova předškolních dětí v mateřských školách a ve farnostech*. Brno : Kartuziánske nakladateľstvi, 2008

¹⁷ Nemecké slovo Dasein stráca prekladom svoj význam. Ide o *bytie tu*, prekladá sa to ako prítomnosť, existencia, bytie alebo život.

¹⁸ EDER, M.: *Wesentliche Elemente der RPP Impulsreferat von Franz Kett während der Sommerwoche für Multiplikatoren 2005: Zusammenstellung und Ergänzungen*. Materiál z kurzu pre lektorov Názornej náboženskej pedagogiky, ktorý sa konal v Nemecku 2005

pozorovať. Nemyslí sa tým ale Freudovo super-ego, ale skôr Augustínovo „srdce“ človeka, Guardiniho „centrum osobnosti“ alebo „svedomie“. Toto vnútorné centrum človeka je miesto vlastnej existencie človeka a miestom, kde sa zhromažďujú fyzické, psychické a rozumové impulzy, ktoré neskôr človek spracováva¹⁹. Pre náboženskú pedagogiku je týmto absolútnym stvoriteľským základom zmyslu a bytia Boh. Sám Ježiš Kristus ako človek žil život zakotvený v tomto základe a ľuďom ukázal ako žiť život zakotvený v Bohu²⁰.

Človek prežíva svoje Dasein v prijímaní a dávaní, v hľadaní stredu svojho života, pohľade na zmysel a darcu zmyslu, ktorého mnoho ľudí volá Bohom. Uvedomuje si tak, že je na tomto darcovi závislý, že žije v ňom a pri ňom, že žije z neho a on sám žije v ňom.

1.3.2 Pedagogika vzťahu

Bytie človeka je založené na vzťahu a na vzťah je aj odkázané. Človek žije vo vzťahu Ja-Ty, Ja-Ono. Pre žiadnu inú pedagogiku nie je táto skutočnosť dôležitým bodom. Utváranie vzťahov a budovanie na nich preniká náboženskú pedagogiku ako princíp. Účastníci sú spolu navzájom i s danou témou v určitom vzťahu. Je to prúd vzťahov ku stredu, k téme a potom späť ku každému jednotlivcovi v skupine. Sieť je utkaná zo vzťahov v prítomnosti, spoločenstve a spolupatričnosti. Takto tiež umožňuje intenzívne a stále učenie. Každý človek vstupuje do vzťahu:

- a) s okolitým svetom
- b) s ľuďmi okolo seba
- c) so sebou samým
- d) nakoniec so základom všetkého zmyslu a bytia (s Bohom).

Vzťahy sú ústredným bodom náboženskej pedagogiky, majú prípravnú funkciu k úvahám nad danou témou. Lektor im môže dať vzniknúť napr. posielaním predmetu. Dôležité je sedenie v kruhu. Účastníci sa učia vzťahu k predmetu, cez predmet potom poznávajú niečo o sebe, o druhých a o Bohu.

¹⁹ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 23

²⁰ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 25: „... ein Sein aus diesem Grund, Selbstwerdung aus diesem Grund führt zum ‚Heil‘, ins ‚Reich Gottes‘, ins ‚Himmelreich‘, zur ‚Fülle des Lebens‘ und ist stärker als jede ‚Fülle des Leidens‘.“

1.3.3 Pedagogika skúsenosti so sebou samým

Náboženská pedagogika otvára cestu, na ktorej sa človek učí poznávať cez stvorenie. Cez vonkajšie veci (kameň, vietor, pramienok, ...) si uvedomuje a odkrýva vnútornú skutočnosť. Náboženská pedagogika pozná proces stávania sa sebou samým a hľadanie identity skrze svoje okolie, ktoré podnecuje človeka, aby hľadal sám seba. Predobrazom je sám Ježiš. Hovorí v podobenstvách. Vie, že človek svoju identitu nachádza cez nazeranie sveta. Touto cestou nachádza zmysel a naplnenie svojho života. Poznáva svoje možnosti, ale tiež zlo, svoju temnú stránku a svoje hranice.

1.3.4 Pedagogika obrazov a vytvárania obrazov²¹

Každý človek nazerá na skutočnosť iným spôsobom. Niektorí pozerajú na veci z uhlu reálneho sveta, iní cez predstavy a obrazy. Pojem obraz v tejto pedagogike však neznamená reálny obraz, ale niečo ako víziu – Boží zámer so stvorením. Bez tejto vízie by ostala spása vo svete preniknutým dedičným hriechom nedosiahnuteľná.

1.3.5 Pedagogika cesty

Ďalším špecifikom náboženskej pedagogiky je, že ešte nie je celkom dokončená. Je to vlastne cesta, ktorá vedie ďalej do plnšieho života. Jej priekopníkom a zároveň sprievodcom je sám Ježiš. Biblia nám ponúka veľké obrazy putovania a cesty v príbehoch o Abrahámovi, Mojžišovi alebo prorokoch. Sú to vlastne archetypy nášho vlastného života.

1.3.6 Mystagogická pedagogika

V mystagogike ide o to, že umožňuje vniknúť skúsenosti s Bohom, ktoré vznikajú nazeraním skutočnosti, odkrývaním toho, čo človeka v jeho plnosti napína:

- ja som, pretože je Boh,
- ja som po všetky dni svojho života, pretože je Boh,
- Boh je tu, hovoria kvety,
- my kvitneme pre teba, uč sa od nás,
- ja som vystavený búrke a vetru, ale Boh je tu,

²¹ V originále: Eine Pädagogik der Bilder und des Bildgestaltens.

- ja padám, pomíňam sa, ale nikdy neodpadnem od Teba.
- neustále som v Ňom, dvadsaťštyri hodín denne, bez prestania.
- v Božom Ty som sa narodil.

1.3.7. Názorná pedagogika

Názorné vnímanie je dôležitým východiskom náboženskej pedagogiky a zahŕňa:

- prijímanie človeka ako osobnosti v jeho celistvosti,
- nazeranie na skutočnosť zo všetkých uhlov pohľadu,
- názorné stretávanie so skutočnosťou cez rozum, reč, rytmus, hudbu, precítenie telesnosti,
- vnímanie sveta a človeka ako zamýšľanej jednoty a celosti.

1.4 Ciele názornej náboženskej pedagogiky

Náboženská pedagogika chce vytvárať také prostredie, v ktorom si dieťa môže uvedomovať samé seba, môže poznávať svoju individualitu a prežívať ju. Prostredie, v ktorom môže každé dieťa povedať: „Je dobre, že som tu“²². Ide o osobnostnú, celostnú výchovu dieťaťa. Základom je preto neoddeľovanie profánneho a sakrálneho vnímania sveta. Náboženská výchova nie je vydelená do nejakej zvláštnej oblasti. Dieťa ju má vnímať ako bytostnú súčasť svojho každodenného života (nie je iba „nedeľná záležitosť“). Cieľom náboženskej pedagogiky je, aby dieťa v názorných ukázkach prežívalo vzťahy v spoločenstve i svoj vzťah s Bohom. Nejde o to, aby sa o náboženstve hovorilo (hovoriť o vzťahu s Bohom, o vzťahu k Ježišovi atď.), ale náboženstvo žilo (žiť svoj osobný vzťah s Bohom atď.) Deti sa spoločne učia žasnúť nad krásou stvorenia a silou lásky a priateľstvom.

1.5 Princípy názornej náboženskej pedagogiky

Princípy náboženskej pedagogiky sú odvodené z histórie. Overenie pravidiel pre efektívnu výučbu, sa tak stalo prostriedkom k zaisteniu kvalitnej

²² EDER, M.: *Wesentliche Elemente der RPP Impulsreferat von Franz Kett während der Sommerwoche für Multiplikatoren 2005: Zusammenstellung und Ergänzungen*. Materiál z kurzu pre lektorov Názornej náboženskej pedagogiky, ktorý sa konal v Nemecku 2005

výučby. Nie sú to však len teóriou stanovené pravidlá, ale sú odvodené priamo od detí – od pôsobenia konkrétnych princípov na deti²³.

Tieto princípy sú pre náboženskou pedagogikou charakteristické a nemôžeme ich od seba oddeliť. Jednotlivé princípy tvoria celok. Princípov je celkom dvanásť²⁴:

1. Princíp názornej výchovy,
2. Princíp sústredenia,
3. Princíp zameraný na stred,
4. Princíp dynamickej rovnováhy,
5. Princíp cesty dovnútra a cesty von,
6. Princíp opakovania,
7. Princíp stretnutia sa so svetom ako s „ty“,
8. Princíp skúsenosti,
9. Princíp podielu na spoluutváraní sveta,
10. Princíp vnímania všetkými piatimi zmyslami,
11. Princíp zástupnosti,
12. Princíp významu.

Všetky tieto princípy spolu navzájom súvisia, sú si navzájom podriadené a smerujú všetky k jednému cieľu, t. j. ku kohéznej výchove človeka. Majú nielen svoju teoretickú formuláciu, ale aj svoju konkrétnu podobu v praxi. Sú prepojené a pôsobia jeden s druhým, sú systémom, ktorý sa navzájom dopĺňa a podporuje. Vyčlenili sa z praxe, potom boli teoreticky formulované a znovu vrátené do praxe. Nie sú strnulými normami, ale flexibilnou veličinou. Neprejavujú sa len v určitej pedagogickej činnosti, ale odrážajú sa tiež v ponuke pomôcok a tiež vo vytvorení priestoru. Základom je predovšetkým osobnosť vychovávateľa ako nositeľa týchto princípov²⁵.

1.5.1 Princíp názornej výchovy

Princíp názornej výchovy je základným princípom a bol formulovaný najskôr. Názorná výchova nie je len princípom, ale i cieľom tejto pedagogiky:

²³ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 32.

²⁴ ZWIEFELHOFEROVÁ, M. *Seznamujeme děti se životem českých patronů*. Svatojánska kolej, VOŠ pedagogická : Absolventská práce, 2005.

²⁵ HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Principy náboženské pedagogiky celistvé výchovy*. Český Těšín, 2005

„Celá pedagogická činnosť je nasmerovaná k názornej výchove“²⁶. Dieťa sa učí vnímať svet do hĺbky a v súvislostiach – učí sa spájať s prírodnými elementmi a vcítiť sa do neho. Meditatívnym pohľadom sa učí dívať sa na svet a na seba²⁷. Všetko odkazuje na Boha, ktorý dáva život a dáva zmysel životu – iba v poznaní tohto sa nám odkrýva rozmer náboženského chápania sveta. Všetko, čo poznávame a vnímame, je darom od Boha a my sa učíme byť mu za všetko vďační.

Náboženská pedagogika zasahuje človeka so všetkými jeho rozmermi – s jeho rozumom, citom, vôľou, fantáziou, estetikou, jedinečnosťou a s rozvojom akéhosi rozmeru, ktorý presahuje človeka, ku ktorému túžia nejakým spôsobom smerovať.

Prvým rozmerom názornej cesty výchovy je kohézne vnímanie človeka. Človek môže celok vnímať až vo chvíli, keď on sám seba vníma ako jednotu tela, duše a ducha; v neodlučiteľnom vzťahu k svetu a prostrediu, v ktorom žije. Je to stretnutie s osobným stredom. Je pre nich dôležitý vývoj k sebajestvovaniu a je spojený so stvoriteľským *Sin-und Seinsgrund*²⁸. Každá z troch dimenzií človeka telo – duša – duch potrebuje „vzdelávanie“, potrebuje posilňovať, prehĺbovať a zvnútorňovať. „Termín celý človek, celostná osobnosť, v sebe zahŕňa tiež potrebu nábožnosti, ktorá má právo na to, aby bola tak ako ostatné dimenzie v človeku ošetrovaná, vzdelávaná a kultivovaná. Názorná výchova vedie človeka ku schopnosti žiť svoj život so všetkými svojimi schopnosťami a silami integrovaného, kohézneho bytia, celostného ja, teda vrátane svojej náboženskej dimenzie“²⁹.

Druhým rozmerom názornej cesty výchovy je kohézne vnímanie sveta. „Názorná náboženská výchova vidí ako svoju elementárnu úlohu uschopniť človeka, aby sa vo svojej vlastnej celistvosti stretol s celistvým svetom, to znamená, aby sa učil vnímať svet nielen cestou kognitívneho pochopenia, ale

²⁶ HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Principy náboženské pedagogiky celistvé výchovy*. Český Těšín, 2005

²⁷ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 33.

²⁸ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 33.

²⁹ HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Principy náboženské pedagogiky celistvé výchovy*. Český Těšín, 2005

tiež v jeho ďalších vrstvách (vzťahy, stretnutia, úžas, údiv, radosť, smútok, bolesť, ...). Odhalíme najhlbšiu vrstvu skutočného sveta, bude nám jednoznačne svojou podstatou a zmyslom ukazovať svojho Stvoriteľa³⁰. Celý svet okolo človeka potom nejakým spôsobom ovplyvní jeho vnímanie Boha: odkryje sa mu, že Boh a viera nie je len záležitosť nedeľných bohoslužieb, ale je súčasťou celého života človeka a patrí do jeho sveta. Obyčajná vec sa tak stáva znamením Božej blízkosti a Božej prítomnosti. Boh „hovorí“ cez predmety, pretože predmety, veci, vlastne všetko hovorí o Bohu.

Tento princíp rozvíja fantáziu, tvorivosť a estetické cítenie. Rešpektuje jedinečnosť človeka v jeho celistvosti, úplnosti a rozvíja v ňom schopnosti „byť sám so sebou“ – a „byť sám sebou“. Toto v sebe obsahuje náboženskú dimenziu, pretože to znamená byť Božím obrazom. Ďalej vychováva k neodlučiteľnému vzťahu človek - svet, rozvíja zodpovednosť za svet, ktorý sa stáva univerzálnym priestorom pre život človeka v jeho jedinečnej individualite³¹.

1.5.2 Princíp sústredenia

V princípe sústredenia ide o to, že práca musí prebiehať v skupine ľudí, ktorá sa stala spoločenstvom – a to skutočným a intenzívnym. Až vo chvíli, keď je skupina takto disponovaná, môžeme pokračovať v ďalšej práci, pretože nemá zmysel pozývať Boha niekam, kde nie sú vytvorené vzťahy – človek potrebuje zažiť, že Boh je tu s nami. K tomuto sústredeniu slúži prvý krok pri vyučovaní. Nejde tu o motiváciu, ale o vytvorenie dispozícií – o cvičenie v schopnosti byť motivovaný. Ide tu o to, aby sa zo skupiny ľudí vytvorila skupina, kde si každý uvedomuje svoje vlastné ja. Spoločenstvo, ktoré sa stalo skutočným my. V človeku sa aktivuje spoluzodpovednosť a spoluprežívanie. Ide o jedinečnosť uprostred spoločenstva.

Náboženská pedagogika rozoznáva tri roviny uzobraťia:³²

³⁰ Porov.: HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Principy náboženské pedagogiky celistvé výchovy*. Český Těšín, 2005

³¹ Porov.: HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Principy náboženské pedagogiky celistvé výchovy*. Český Těšín, 2005

³² Porov.: HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Principy náboženské pedagogiky celistvé výchovy*. Český Těšín, 2005

- a) Uzobranie ako vnútorný prejav správania sa skupiny – protiklad rozptýlenia a izolovanosti – toto uzobranie je predpokladom k tomu, aby sme mohli niečo pochopiť.
- b) Uzobranie ako vnútorný stav skupiny – protiklad vonkajšej akcie – je to hlbšia forma „byť tu“, schopnosti stíšiť sa a načúvať. Človek prichádza k sebe samému, obracia svoju pozornosť k svojmu vnútornému životu. Ide o to, že človek je sám sebou.
- c) Meditatívne uzobranie – ja nie som len tu a teraz, ale ja som teraz a tu s Bohom, s podstatou svojho života. Táto tretia a najhlbšia fáza uzobrania je ideálom, ku ktorému výchova smeruje a pre ktorý vytvára priestor.

1.5.3 Princíp zameraný na stred

Princíp zamerania na stred prenáša pozornosť na subjekt, ktorý je položený do stredu. Učiteľ sám sa zaradí do kruhu a slúži účastníkom kruhu iba ako sprievodca. Do stredu sa kladie vždy to, čím sa skupina zaoberá a na čo zameriava svoju pozornosť – môže to byť predmet, farba, príbeh, skúsenosť alebo biblický text. Stredom sa tu myslí vždy stred kruhu, v ktorom všetci účastníci sedia. Stred má svoj vplyv nielen na efektivitu náuky, ale má tiež hlboký náboženský rozmer. „Princíp chce vyjadriť nutnosť orientovať celú pedagogickú činnosť na stred, na bod, ktorý je z tohto dôvodu umiestnený v strede.“³³ To, čo je v strede, sa stáva podstatným. To, čo je v strede, to čo má byť odovzdané a čo sa má človek naučiť, na to má zamerať svoju pozornosť. V tomto princípe je obsiahnutý aj cieľ náboženskej pedagogiky – zamerať osobnosť na podstatu, na stred, ktorým je Boh.

1.5.4 Princíp dynamickej rovnováhy

„Skutočnosti sveta je potrebné ukázať v celej mnohoznačnosti, pretože protikladné významy sa dopĺňajú a dávajú si vzájomnú vážnosť.“³⁴ Princíp dynamickej rovnováhy vychádza zo skúsenosti, že život človeka sa pohybuje v protikladoch. Každý pól života má svoj protipól – nádych strieda výdych, k mužskému patrí ženské, čo žije, to umiera. Už pre každé dieťa je dôležité

³³ HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Principy náboženské pedagogiky celistvé výchovy*. Český Těšín, 2005

³⁴ MURŮNOVÁ, E. *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy II.: Principy dynamické rovnováhy*. Český Těšín, 2005

uvedomovať si polaritu života a pohybovať sa medzi nimi. Kresťanské riešenie tejto polarity je v Kristovi, ktorý svojou smrťou a vzkriesením obe polarity spojil. V prostriedku kríža boli uzmierené a v strede kríža miznú. Každodenným krížom človeka je potom pohybovať sa s týmto vedomím medzi protikladmi a hľadať a nachádzať rovnováhu medzi nebom a zemou, výškou a hĺbkou. Nie je to dialektický princíp, skôr spôsob vnímania skutočnosti, o ktorej sa v rámci jednotky hovorí alebo sa s ňou pracuje.³⁵

1.5.5 Princíp cesty dovnútra a cesty von

Na každého človeka pôsobí mnoho podnetov z jeho okolia, tie vo svojom vnútri spracováva a následne na ne reaguje. Princíp cesty dovnútra a cesty von sa zameriava na interakciu medzi človekom (jeho vnútrom) a svetom. Princíp cesty dovnútra sa deje predovšetkým v druhom kroku (pozri 1.6.2). Účastníci zbierajú podnety zo svojho okolia (asociácie, ktoré v nich daná skutočnosť vyvoláva), vytvárajú si vlastnú skúsenosť, nad ktorou potom vo svojom vnútri môžu premýšľať (meditácia, rozjímanie) a utvárajú si dojmy. Nasleduje princíp cesty von, ten sa zase deje v treťom kroku (pozri 1.6.3). To, čo bolo von sa stalo vnútorným, sa v treťom kroku stáva znovu vonkajšou skutočnosťou. Táto vonkajšia skutočnosť dostáva svoj osobitý výraz. Je to zhmotnenie, stelesnenie osobného vnútorného zážitku. Účastníci sa tak akoby navracajú späť do sveta a pokúšajú sa stvárniť to, nad čím premýšľali, čo ich oslovilo, čo sa odohralo (odohráva) v ich vnútri. Táto cesta vnímania je veľmi pomalá. Až tento proces vedie k vytvoreniu skúsenosti. A potom až opakovaná pozitívna skúsenosť dáva vyrásť pozitívnemu postojovi jednotlivca.

1.5.6 Princíp opakovania

Princíp opakovania vychádza zo základného pedagogického východiska a týka sa predovšetkým opakovania jednotlivých prvkov, ktoré sú pre náboženskú pedagogiku charakteristické – neustále znovuutváranie spoločenstva, stretnutie so skutočnosťou, spoločné žasnutie, opatrné zachádzanie s vecami. Opakovaný reflektovaný zážitok vytvára skúsenosť.

³⁵ Je to aj praktické využitie v práci s materiálom. Ak učiteľ hovorí o svetle, mal by ako kontrast k pochopeniu svetla použiť aj tmú. Napr. pri práci s vykladacím materiálom ako kontrast použije čiernu (tma) a žltú (svetlo) šatku.

Opakovanie zmysluplného jednanja vedie človeka k zmysluplnému správaniu sa.³⁶

1.5.7 Princíp stretnutia sa so svetom ako s „ty“

V princípe stretnutia sa so svetom ako s „ty“ ide o stretnutie sa so skutočnosťou, ktorá sa pre dieťa stáva živým svedectvom Stvoriteľa všetkých vecí.³⁷ Deti sa učia na obyčajné veci nazerať ako na skutočnosť, ktorá k nim môže hovoriť a ktoré majú hlboký zmysel.³⁸ Mimo iné sa tak učia vážiť si maličkosti, ktoré predtým prehliadali. Princíp pomenováva, že človek vychádza sám zo seba, pristupuje k svetu a v stretnutí sa s ním zasa sám seba. Schopnosť osloviť svet ako „ty“ je podstatou ľudskosti človeka.³⁹ Je to schopnosť byť v zodpovednom vzťahu so svetom okolo seba a sním i s jeho najhlbšou podstatou, s Bohom. Akákoľvek skutočnosť je „ty“. Stretávame „ty“ vo svete, ktorý je živým znamením svojho Tvorcu. Táto schopnosť vníma všetko, čo stojí mimo „ja“ ako „ty“ s cieľom rozvíjať schopnosť vnímať cez „ty“ podstatu všetkých vecí.

³⁶ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 41.

³⁷ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 42: „... ein Sein aus diesem Grund, Selbstwerdung aus diesem Grund führt zum ‚Heil‘, ins ‚Reich Gottes‘, ins ‚Himmelreich‘, zur ‚Fülle des Lebens‘ und ist stärker als jede ‚Fülle des Leidens‘.“

³⁸ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 42: „Die sichtbare Welt schauen, hören, kosten und sie als transparent für den unsichtbaren, unfaßbaren Gott entdecken.“

³⁹ Martin Buber: Každé JA existuje jedine vo vzťahu k ONO alebo k TY. Vzťah JA-ONO je normálny, bežný vzťah človeka k veciam, ktoré ho obklopujú, k svetu, ktorý sa skladá z týchto vecí. Človek sa môže dokonca aj na svojho spolučloveka pozerat' ako na ONO a tak s ním komunikovať – pozerat' sa na neho povýšenecky a chladne ako na vec, kus okolitého sveta, ako na súčasť kauzálnych reťazcov. Úplne iný je vzťah JA-TY. Človek doňho vstupuje s celým svojím najvnútornejším bytím – obaja partneri to prejavujú v stretnutí, v skutočnom dialógu. Jedine vzťah k TY povznáša JA na osobnosť a vyžaduje živú spoluúčasť, vzájomnosť a zodpovednosť. Byť človekom znamená byť bytosťou, ktorá je najprv mnou. Vnútorne stretnutie s druhým človekom je pre Bubera iba odbleskom stretnutia človeka s Bohom, dialógu s ním. Predĺžené postupnosti vzťahov sa spájajú vo večnom TY. Aj ten, kto sa považuje za neveriaceho a vysmieva sa Božiemu menu, nakoniec sa obracia k Bohu, v momente, keď celú svoju bytosť vkladá do vzťahu JA-TY. Vzťah JA-TY je pre Bubera neustále zaradený do vzťahu človeka k Bohu a týmto vzťahom neustále presahovaný. Porov.: STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří : Karmelitanské nakladatelství, 2001, str. 452-454.

1.5.8 Princíp skúsenosti

Človek sa vo svojom živote prevažne učí tým, že zbiera informácie o okolitom svete. Náboženská pedagogika zdôrazňuje vlastnú skúsenosť s okolitým svetom – deti sa majú samé učiť poznávať svet (informácie im nemá hotové podávať učiteľ, ale majú k nej prísť vlastnou skúsenosťou). Ony samy majú svet zakusovať a prežívať. Veľmi dôležité je, že sa toto všetko deje v spoločenstve (dieťa nepoznáva svet samé, ale spolu s ostatnými).⁴⁰ Čo sa týka efektivity učenia, tak to, čo dieťa samé objaví, vnútorne prežije a prijme, je pre dieťa omnoho hodnotnejšie ako informácie, ktoré získava zadarmo a bez skúsenosti od učiteľa. Takéto informácie pre deti strácajú hlbší zmysel, a preto ich rýchlo zabúda.

Pri práci so skutočnosťou môžu deti nahlas povedať, čo im daná vec pripomína, kedy sa s ňou stretli, k čomu slúži a pod. Týmto sa v ich mysli vytvárajú asociácie. Potom sa so skutočnosťou stretávajú prostredníctvom svojich zmyslov, veci môžu bezprostredne prežiť, čím vzniká reflektované prežitie.

Cez túto skutočnosť môže dieťa objavovať i hĺbku náboženskej oblasti.⁴¹

1.5.9 Princíp podielu na spoluutváraní sveta

Človek je súčasťou sveta a tvorí s nim akúsi jednotu.⁴² Nie je však odsúdený iba k pasívnemu pozorovaniu, ale aj k aktívnemu spolutvoreniu a spoludotváraniu. Človek a svet na seba navzájom reagujú. Deti sa tak majú naučiť, že nie sú stredom sveta, ale jeho súčasťou. Učia sa aktívnemu a pasívnemu prístupu k svetu.

⁴⁰ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 43.

⁴¹ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 43: „*Im Erfahren tritt die Mitte in uns ... mit der Mitte allen Seins, der Gottheit in Beziehung. Dem Herzen ... eröffnet sich auch die Dimension der Tiefe, das Heilige oder Göttliche.*“

⁴² Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 44: „*Der Mensch ist ein Teil der Welt und die Welt ist ein Teil von ihm.*“

1.5.10 Princíp vnímania všetkými zmyslami

Princíp vnímania všetkými zmyslami je základným bodom celej pedagogiky. Prostredníctvom svojich zmyslov deti spoznávajú okolitý svet, získavajú úctu ku stvoreniu a učia sa nad ním spoločne žasnúť. Čím viac zmyslov je zapojených, tým lepšie je dieťa schopné sa s vecou (prežitkom) identifikovať. Úlohou tejto pedagogiky je preto ponúknuť jedincovi čo najpestrejší pohľad na skutočnosť prostredníctvom vizuálnych, zvukových alebo iných kvalít. Vytvorí sa tak celkový vnútorný obraz danej skutočnosti, ktorý v sebe ponese všetky zachytené vlastnosti.⁴³ Výpoveď o Bohu cez stvorenie, ktoré nás obklopuje, je tak úplnejšie a dokonalejšie.

1.5.11 Princíp zástupnosti

Princíp zástupnosti je založený na práci so symbolmi. Pre deti je jednoduchšie vyjadriť veci inakšie ako slovne, preto náboženská pedagogika používa iné prostriedky komunikácie, a to gestá, tvary, farby, postoje, pohyby, atď. Tieto prostriedky hrajú úlohu tzv. zástupných predmetov a skutočností, pod ktorými si deti niečo konkrétne predstavujú. Zástupná vec sa používa v dvoch rovinách. V prvej rovine sa pre určitú vec používa iná vec⁴⁴, v druhej rovine sa zástupná vec používa pre vyjadrenie hlbšieho náboženského významu.⁴⁵ Práca so symbolom otvára bránu viacvrstvového poznania a umožňuje tiež nájsť pravú hĺbku vypovedanej skutočnosti.⁴⁶

1.5.12 Princíp významu.

Pre poznanie okolia je veľmi dôležitý tiež rozum, pomocou ktorého človek môže svoje skúsenosti so svetom hodnotiť a vidieť v širších súvislostiach. Cez svoje skúsenosti človek hľadá svoje určenie a miesto.⁴⁷ Princíp interpretácie je zhrnutý do slov, ktorými skupina pomenováva, vypovedá a upresňuje. Nejde

⁴³ ZWIEFELHOFEROVÁ, M. *Seznamujeme děti se životem českých patronů*. Svatojánska kolej, VOŠ pedagogická : Absolventská práce, 2005, str. 19.

⁴⁴ Z modrej šatky je vytvorená rieka alebo jazero. Tvar srdca vždy znamená lásku.

⁴⁵ Tá istá modrá šatka môže znamenať aj Božiu prítomnosť. Srdce červenej farby znázorňuje Božiu lásku.

⁴⁶ Na Slovensku nám chýba knižné spracovanie náuky o symboloch v náboženskej rovine.

⁴⁷ Porov.: SCHNEIDER, M.: *Religionspädagogische Praxis als Weg ganzheitlicher Erziehung*. 1. vydanie, Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1996. ISBN 978-3-86141-116-1, str. 48: „Nicht der Mensch bestimmt so die Welt, sondern er versucht die Bestimmung der Welt zu erkennen und sich selbst und seine Bestimmung in ihr. ... Die Welt und alle ihre Vorkommnisse werden Tore zum Leben, werden die Tore für den Menschen zu sich selbst.“

o to, aby učiteľ skupine predložil jediná správnu interpretáciu. Každý prežil niečo iné a má právo na svoju vlastnú interpretáciu. Ide skôr o to, že učiteľ ponúkne účastníkom kresťanskú interpretáciu.

Veľký prínosom pedagogiky je možné vidieť práve v práci s deťmi predškolského a mladšieho školského veku, kde ešte nie je úplne rozvinuté abstraktné myslenie. Vďaka pedagogike sa skutočne zoznamujú s pravou hĺbkou slov priateľstvo, láska, čistota atď. Na základe takejto skúsenosti sa potom môže lepšie rozvíjať i náboženský postoj ku svetu.

1.6 Stavba základnej jednotky stretnutia v Názornej náboženskej pedagogike

Predpokladom pre názornú náboženskú pedagogiku je určitý priestor. Ideálne je mať vlastný priestor (učebňu), kde sa dajú usporiadať stoličky do kruhu a kde je čistá podlaha. Pre malé deti je potrebný aj jednofarebný koberec s vankúšmi miesto stoličiek. Vytvorené dielo by malo ostať na zemi až do ďalšieho stretnutia, pretože na vytvorené zväčša nadväzuje ďalšia učebná jednotka. Ďalším predpokladom sú pomôcky. Názorná náboženská pedagogika pracuje hlavne so šatkami, ktoré sú pestrofarebné, s farebnými kamienkami, korálikmi, drievkami, ale tiež ligotavými ozdobami. Samozrejme, veľmi dobrým materiálom sú aj prírodné materiály (orechové škrupiny, drievka, kocky). Ako pomôcky používame hlavne skutočné veci tzn. Vodu, hlinu, kameň, sviece. Dôležitý je tiež počet účastníkov, ktorý by mal byť ideálne medzi pätnásť až dvadsať.⁴⁸ Možno je pracovať aj s podstatne menšími a väčšími skupinami, ale za predpokladu, že sa tomu projekt prispôsobí.

Názorná náboženská pedagogika pracuje projektovou metódou. To znamená, že určitá téma je spracovaná do dlhodobejšieho projektu. Tento projekt sa delí do jednotlivých jednotiek, ktoré na seba navzájom nadväzujú a postupne smerujú k spoločnému cieľu. Je preto dôležité, aby jednotky prebiehali pomaly, aby sa nič neuponáhľalo, a aby deti mali čas si všetko poriadne prežiť. Každá jednotka obsahuje štyri kroky. Ale to neznamená, že každá jednotka musí dospieť až k štvrtému kroku, ale každá jednotka musí vždy

⁴⁸ HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Stavba základní jednotky*. Český Těšín, 2005.

začínať od prvého kroku. To je pre túto metódu veľmi dôležité. Každý krok je špecifický, má vlastný cieľ a metódy.

1.6.1 Prvý krok – vytváranie spoločenstva

V prvom kroku ide o akúsi prípravu. O vytvorenie dispozície a pripravenosti k spoločenstvu. Je totiž potrebné vytvoriť určitú atmosféru pre ďalšie prežívanie. Učiteľ neprichádza k deťom a nezačína z ničoho nič hovoriť o Bohu. Práve v tom spočíva názorná náboženská pedagogika – v neoddeľovaní náboženského a profánneho vnímania sveta. Obidve tieto zložky by mali byť prepojené a spojené. V tejto pedagogike sa začne hovoriť o Bohu tak, že to niektorí účastníci možno ani nepostrehnú. Ide o nenásilnosť. Účastníci by mali začať vnímať Boha ako prirodzenú súčasť okolitého sveta.

Vytváranie spoločenstva sa deje v štyroch na seba navzájom závislých vrstvách, v ktorých si účastník vytvára alebo upevňuje vzťahy:⁴⁹

- a) K sebe samému (ja som tu a teraz) – JA – Najprv je stredom každý, kto prichádza medzi ostatných. Prvým krokom je sústrediť sa na tu a teraz. Oslobodiť sa od toho odkiaľ som prišiel a čo som predtým, ako som prišiel, robil. Je potrebné uvedomiť si prítomnú chvíľu. Ja nemôžem tvoriť spoločenstvo s druhými, pokiaľ nedokážem prijať sám seba, pokiaľ si nevážim sám seba a neuvedomujem si sám seba.
- b) K druhému (aj ty si tu) – TY – Kto má stred, kto má pevný bod, nie je neistý a môže tvoriť vzťahy, vyjsť v ústrety druhému.
- c) K spoločenstvu (sme spoločenstvo) – MY – Ja a Ty tvoríme skupinu, ktorá tiež potrebuje svoj stred. Stred, ktorý by zahŕňal a pritom rešpektoval všetkých členov skupiny. V tomto bode je dôležité, aby skupina spoločnými silami označila svoj stred (napr. tým, že učiteľ položí do stredu kruh alebo sviecu, ale každý účastník môže povedať, kam sa má tento predmet posunúť, aby to bol skutočný stred).Všetci sa tak stotožnia so stredom. Vedia, že aj oni sa podieľali na určení stredu.
- d) K Bohu (v našom spoločenstve je Boh) – BOH – Do takéhoto spoločenstva môžeme pozvať Pána. Do stredu sa môže umiestniť

⁴⁹ HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Stavba základní jednotky*. Český Těšín, 2005.

nejaké znamenie Božej prítomnosti. Pozvanie Pána môže mať formu kratučkej jednoduchej modlitby.

I v Ježišovom prikázaní lásky sú tri roviny lásky: „*Milovať budeš Pána, svojho Boha, celým svojim srdcom, celou svojou dušou a celou svojou myslou! To je najväčšie a prvé prikázanie. Druhé je mu podobné: Milovať budeš svojho blížneho ako seba samého!*“ (Mt 22, 37 - 39) Milovať Pána, seba a blížneho môžem milovať iba keď dokážem milovať seba a vážiť si sám seba.

Tento krok by mal viesť k vnútornému stíšaniu a otvoreniu sa k načúvaniu a prežívaniu. Najprv sa účastník zaoberá samým sebou, potom vychádza k druhému a vytvára spoločenstvo. Až do pripraveného spoločenstva sa pozýva Boh. Cieľom tohto kroku je tiež pripraviť spoločenstvo tak, aby do neho mohol byť pozvaný Pán.

Tento krok je základom, na ktorom celý projekt stojí a pokiaľ nie je uskutočnený dostatočne, nemá zmysel ďalej pokračovať. K druhému kroku môžeme pristúpiť až vo chvíli, keď účastníci zvládli prvý krok. Preto sa na začiatku práce v skupine ostáva dlhšie ako v prvom kroku – a to tak dlho, pokiaľ nie sú účastníci disponovaní pre druhý krok. Je veľmi dôležité, aby účastníci boli schopní vnímať, sústrediť sa, prežiť a stíšiť sa. Pokiaľ sa s nejakou skupinou pracuje už dlhšie, stačí prvý krok urobiť o niečo kratší.

V tomto kroku sa spájajú účastníci nie len v spoločenstvo medzi sebou, ale tiež sa spájajú s priestorom, v ktorom sa projekt odohráva. V prvom kroku sa vytvára prostredie, v ktorom sa bude odohrávať ďalší dej.⁵⁰

K plnej dispozícii patrí aj práca so šatkami. Tie sú základným stavebným materiálom pri tvorení. Účastníci by mali vedieť šatku, ktorá sa používa, rozkladať a skladať. Mali by sa tiež naučiť pozitívne vnímať farby.⁵¹

⁵⁰ Príklad prvého kroku: (zložka JA): Dookola sa pošle zložená hnedá látka v tvare veľkého kruhu a každý účastník povie, čo mu táto látka takejto farby pripomína (napr. čokoládu, hlinu, kakao...). Je veľmi dôležité, aby každý účastník niečo povedal, pretože tým, že to poviem nahlas, si to omnoho viac uvedomí a s látkou sa stotožňuje. Nevadí, že niektorí účastníci opakujú po sebe. Dôležité je, že niečo povedia – čokoľvek- (zložka TY): Účastníci látku postupne rozkladajú na zemi – vždy jeden poodkryje časť a pozve ďalšieho, aby poodkryl ďalšiu časť. (zložka MY): Keď je šatka úplne prestretá na zemi, spoločne sa snažia účastníci vytvoriť stred. Každý môže povedať, kam sa má látka posunúť. (zložka BOH): Potom sa posadia okolo látky a v modlitbe poďakujú Bohu za to, že tu môžu byť spolu a pozvať ho do svojho stred. Až teraz je prostredie pripravené na ďalší krok.

⁵¹ Napr. Najväčší problém je pri čiernej farbe. Dôležité je, aby čiernou, alebo akoukoľvek tmavou farbou dokázali urobiť aj niečo pozitívne. V ovčom stáde môže byť aj čierna ovečka, prítulné malé čierne mačiatko, atď.

Na konci prvého kroku by nemalo chýbať konštatovanie, že Boh sa stará o všetko a my sme mu za to vďační. Nemali by to byť žiadne zložité chvály alebo zložitejšie myšlienky. Stačí jednoduché konštatovanie.⁵²

1.6.2 Druhý krok – stretnutie so skutočnosťou

V tomto kroku sa účastníci sústredia na pozorovanie a nazeranie skutočnosti. Tento krok by sme mohli pripodobniť nádychu. Ide o stretnutie s témou, s obsahom a predmetom. Skutočnosťou sa rozumie nejaká vec z vonkajšieho sveta, ktorú účastníci vlastne dobre poznajú, ale nikdy sa na ňu veľmi nesústredili (napr. hlina, voda, kameň). Zmyslom tohto kroku nie je rozprávať o skutočnosti, ale stretnúť sa s ňou, a to v spoločenstve. Skutočnosťou môže byť tiež biblický príbeh, rozprávka, legenda alebo nejaký biblický verš. V tomto kroku je veľmi dôležitá práca so zmyslami a symbolmi.

1.6.2.1 Práca so zmyslami a symbolmi

Názorná náboženská pedagogika vychádza z toho, že pre dieťa, ale často i pre dospelého, je veľmi náročné vyjadriť sa slovami, zvlášť, ak ide o veci z oblasti citov, hodnôt a zmyslu života. V náboženskej výchove je takéto vyjadrenie ešte zložitejšie – v oblasti hovorenia o Bohu a s Bohom ostáva reč bezmocná. Preto sa náboženský život uskutočňuje v symbolickom rozprávaní cez rôzne znamenia. Reč a slová sú iba označením tohto, čo človek už poznal, skúsil alebo prežil. Slová samé o sebe nemajú hlbší zmysel, ale môžu ho získať práve zo skutočnosti, ktorú človek môže zakúsiť cez svoje telesné zmysly.

Názorná náboženská pedagogika sa na obyčajné veci, s ktorými sa človek v živote stretáva, díva akoby z blízka. Najprv človek poznáva zmyslami, potom sa mu samotná vec stane symbolom – začne k nemu hovoriť. Vyvoláva v ňom spomienky či asociácie na určité skutočnosti alebo zážitky.

Grécke slovo symbolon znamenalo polovicu rozlomenej veci (napríklad pečate), ktorá slúžila ako poznávací znak. Rozlomené časti sa prikladali k sebe, aby sa overila totožnosť nositeľa. (KKC 188)

Symbyly presne tak ako pretínajú krížom-krážom svet okolo nás, pretínajú krížom-krážom i náš vnútorný svet. Prežiť symbol to je schopnosť,

⁵² Je dobré, že sme sa tu stretli. Vďaka za príjemné prostredie....

s ktorou sa rodíme do sveta a ktorú v priebehu života môžeme rozvinúť na všetkých úrovniach a vo všetkých aspektoch života. Ak vážne vezmeme charakteristiku symbolu, podľa nej v symbole vnímateľná skutočnosť poukazuje na jeho vnútornú skutočnosť, potom môžeme uzatvoriť, že ľudská schopnosť tvoriť symboly sa obracia i voči jeho vlastnej existencii. Človek sa pýta po zmysle vlastnej existencie. To je však už otázka kladená v rovine ľudskej duchovnosti. A je to otázka, ktorá ma etický charakter. Odpoveď na túto otázku totiž môže dať človek vzhľadom k hodnotám, ktoré presahujú jeho samého, ako je dobro, krása, múdrosť, ale i utrpenie, bolesť, smrť, ale i Boh.

Človeka môžeme zbaviť náboženstva a nábožnosti, ale nemôžeme ho zbaviť schopnosti vytvárať si symboly. V ľudskej schopnosti vytvárania symbolov je ukrytá aj jeho tendencia naplniť vlastný život zmyslom.⁵³

K vzniku symbolov dochádza troma spôsobmi:

- a) Dohodou medzi ľuďmi – Určitá skupina ľudí sa dohodne, že bude používať určitý symbol napr. dopravné značky, obrady, gestá.
- b) Spoločným zážitkom malej skupinky ľudí – Ide o dohovorené znamenie, ale znamenie vzniká na základe určitej zažitej situácie.
- c) Základné životné skúsenosti – Táto životná skúsenosť je spoločná všetkým ľuďom a premení z ich potrieb. Tieto znamenia sú všeobecne zrozumiteľné a skrývajú v sebe posolstvo, ktoré je jasné aj bez predchádzajúceho dohovoru.

Pre náboženskú pedagogiku sú práve tieto symboly dôležité. Podľa tejto pedagogiky je vyučovať deti spôsobom, že sa im povedia hotové riešenia, úplne nezmyselná. Pre dieťa je dôležité, aby samé spoznalo vnútornú hodnotu a nádheru, ktorá v ňom samom vzbudí úžas. Až tak môže pochopiť, že určitá vec je darom od Boha a môže byť za to Bohu vďačné.⁵⁴

Práca so symbolmi hrá dôležitú úlohu pri poznávaní skutočnosti.

1.6.2.2 Špirála skúsenosti

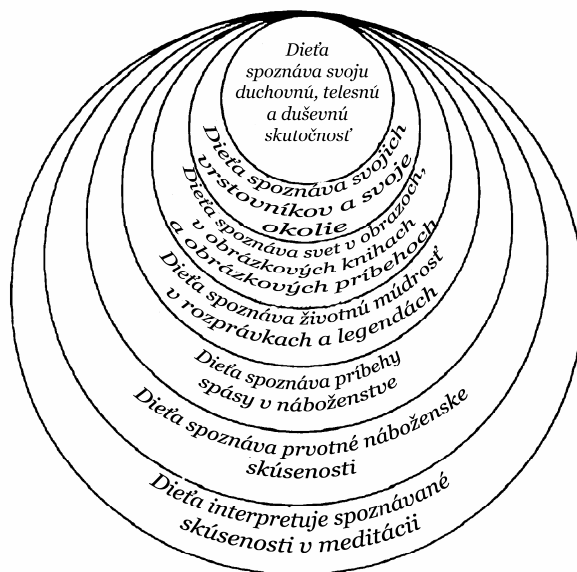
Všetko, s čím sa človek stretáva, s každou skutočnosťou, ho približuje k stredu vecí. K tomu najvlastnejšiemu pochopeniu skutočnosti – k pochopeniu

⁵³ MUCHOVÁ, L.: *Vysloviť nevysloviteľné. Didaktika uvádení do světa symbolu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, ISBN 80-7325-075-6, str. 53-55

⁵⁴ Napríklad: Učiteľ nemôže dieťaťu povedať: Tento kvet je dar od Boha. Ale vloží dieťaťu kvet do ruky a môže sa ho pýtať: Aký je ten kvet? Akú má farbu? Akú vôňu? Čo je na ňom originálne? Prečo sa ti páči?

symbolu. Tým, že človek na veci nazerá rôznymi uhlami pohľadu, získava nové skúsenosti a približuje sa tak k podstate veci.

Proces rozširovania a prehĺbovania skúseností a postupného približovania sa k podstate skutočností nazýva náboženská pedagogika skúsenostnou špirálou. To preto, že špirála vedie k danému cieľu dlhšou cestou, zachytáva na svojej ceste stále väčšiu plochu a môže viesť na hĺbku alebo do výšky.

Obr.: Proces poznávania skutočnosti u dieťaťa⁵⁵

Na obrázku je zachytený proces poznávania skutočnosti u dieťaťa. Jeho skúsenosti sa rozširujú a cez to sa stávajú detské zážitky a poznatky hustejšie, hlbšie a bohatšie. Na tejto ceste sa dieťaťu odkrývajú rôzne roviny skutočnosti. Poznáva svoje okolie, pozoruje a ohmatáva to, čo ich obklopuje, objavujú vonkajšie skutočnosti tzv. reálny svet. Dieťa sa stretáva s inými deťmi v skupine alebo triede a pritom zažíva hojnosť spoločných zážitkov. Cez tieto všetky skutočnosti sa potom učí objavovať skutočnosti v sebe samom. Nakoniec dieťa interpretuje to, s čím sa stretlo a hľadá zmysel všetkého. Pýta sa po niečom väčšom, po niečom, čo dáva zmysel. Objavuje transcendentné, posvätné. Zakúša skutočnosť Boha, ktorú človek nevie priamo odovzdať.

⁵⁵ Obrázok bol prevzatý z publikácie EDER, M.: *Religionspädagogische Praxis: Mit meinen Händen bin ich da 2/06*. Landshut : RPA Verlag religionspädagogischer Arbeitshilfen, 1. vydanie, 2006. ISBN 978-3-86141-192-5, str. 4.

1.6.2.3 Dôležité zásady v práci so skutočnými vecami

Skúmanou skutočnosťou musí byť vždy iba jeden predmet. To podčiarkuje jeho jedinečnosť a zároveň napomáha lepšiemu sústredeniu.⁵⁶ Predmet je prezentovaný ako niečo jedinečné a vzácne, a preto je nedotknuteľný.⁵⁷ Zámerne býva veľmi dobre zabalený, predáva sa veľmi opatrne z ruky do ruky ako vzácny poklad. Podávanie by nemalo prebiehať fádne, ako keď sa rozdávaajú zošity. Učiteľ by mal podávať veci jemne, tak aby dieťa mohlo vnímať, že vec je cenná a že i ono samo je cenné. Dôležitý je tiež dotyk. Deti sa touto metódou učia mať úctu k obyčajným veciam, ktoré normálne prehliadajú (napr. k vode). Učia sa žasnúť, obdivovať, pozorovať a byť vďačné. Týmto krokom je pripravovaný základ pre ďakovnú modlitbu za to, čo potrebujú k životu (napr. chlieb, voda, svetlo). Skutočnosť, s ktorou sa deti stretávajú, je označovaná ako dar. K tomu slúžia tiež gestá dávania a prijímania (skutočnosť ide v kruhu od suseda k susedovi – každý najprv prijíma a potom i sám vec podáva).

Dôležitým prvkom v náboženskej pedagogike je práca s tajomstvom. Deti majú veľký zmysel pre tajomstvo. Tajomstvo ich dokáže motivovať, nadchnúť i napomôcť k ich sústredeniu.⁵⁸ Veľmi dôležité je pomalé odkrývanie skrytého predmetu. Deti odhaľujú predmet po malých krokoch. Učia sa vnímať detaily, musí byť napäté a učí sa trpezlivosti. Jeden odhaľuje časť tajomstva, potom vyzve druhého, aby poodhalil ďalšiu časť. Necháva druhého, aby sa priblížil k tajomstvu bližšie, ako je on sám. Tajomstvo je tak odhaľované v spolupráci.

1.6.2.4 Možnosť stretnutia so skutočnosťou

K hlbšiemu stretnutiu so skutočnosťou slúži:

- a) Pôvod veci: Z čoho vec vznikla, kto bol pri jej vzniku a pod. Môže byť zastúpené napríklad nejakým krátkym príbehom.⁵⁹
- b) Reálne prežitie skutočnosti vlastnými zmyslami (zrak, hmat, sluch, čuch, chuť): Vždy je dobré zapojiť čo najviac zmyslov. Čím viac zmyslov dieťa pri

⁵⁶ Napríklad: Jablko by zaniklo, keby učiteľ dal do stredu celú hromadu jablák.

⁵⁷ Napríklad: O jablku rozprávame – voniame ho, určujeme jeho veľkosť, farbu, ale nie chuť. Jablko sa nesmie skonzumovať, ani po hodine.

⁵⁸ Napríklad: Do šatky je zabalená napr. hviezdička zo slamy. Deti dostávajú balíček, podávajú si ho z ruky do ruky a každý si môže na balíček siahnuť a hádať, čo v ňom bude. Tajomstvo sa učia odhaľovať, ale učia sa aj tajomstvo zachovať - keď na to niekto príde, tak mlčí. Potom sa šatka postupne odkrýva. Deti sa blížia k odhaleniu tajomstva spoločne.

⁵⁹ Príklad: Džbán – hrnčiar – hrnčiarska hlina – hrnčiarsky kruh ...

poznávaní skutočne zapojí, tým lepšie ich prežije a uchopí. V tomto kroku sú veľmi dôležité vlastnosti skutočností, ktoré objavujú a popisujú samostatne.⁶⁰

- c) Bežne užívané veci, bežné stretnutia s touto skutočnosťou: Má svoj zmysel v behu sveta, v priestore a čase.⁶¹
- d) Stotožnenie sa s vecami, identifikácia (som ako...): Tento bod je veľmi dôležitý – pracuje najmä s fantáziou. Deti si môžu predstavovať ako by sa cítili, keby boli danou skutočnosťou, ako k nim daná skutočnosť hovorí.⁶² K identifikácii tiež slúži práca s vlastným telom.⁶³
- e) Stretnutie sa prostredníctvom tejto veci s druhými: Vzájomná služba, obdarovanie.⁶⁴
- f) Reflexia vlastných pocitov a skúseností zo stretnutia s touto vecou: Vedie k uvedomeniu si asociácií. Je dôležité nielen si uvedomiť akú asociáciu pripomína skutočnosť mne, ale i načúvať tomu, aké asociácie prináša druhým.⁶⁵

1.6.2.5 Zhrnutie

Druhý krok je vlastne podobný prvému kroku, ale dohráva sa celý na vyššej úrovni a má iný cieľ. Cieľom prvého kroku bolo vytvorenie spoločenstva, cieľom druhého kroku je vytvoriť asociácie prostredníctvom stretnutia s druhými. Už nejde o vytváranie spoločenstva. Na základe stretnutia s druhými si dieťa vytvára asociáciu, ktorá sa týka danej skutočnosti.⁶⁶ Pre túto asociáciu je dôležitý spoločný zážitok.⁶⁷

1.6.3 Tretí krok – Stvárňovanie

Oproti druhému kroku, ktorý je podobný nádychu, je tento krok viac výdychom. Ide v ňom predovšetkým o znázornenie a prehĺbovanie skutočnosti. Je to priestor, v ktorom sa zúčastnení môžu vyjadriť, znázorniť, stvárniť, dať

⁶⁰ Príklad: Voda – zrak, sluch – špliechanie, hmat – dotknúť sa vody, chuť – ako chutí čistá voda, čuch – ako vonia.

⁶¹ Príklad: Voda – vlaha – život, umývanie rúk

⁶² Príklad: Aký je ten džbán? Je hladký, guľatý... Čo by si chcel, aby do mňa bolo naliate, keby som bol džbán? Čo mi hovorí? Čo sa deje okolo džbánu? Čo je na stole...?

⁶³ Príklad: Vytvoriť zo svojho tela džbán, domček, zvonček...

⁶⁴ Príklad: Voda – deti si navzájom umývajú ruky; džbán – deti dávajú jeden druhému napiť sa hrozrovej šťavy; sviečka – podávajú jeden druhému sviečku, ale majú zatvorené oči.

⁶⁵ Príklad: Svieca – keď vidím sviecu, spomeniem si na to, čo som v prítomnosti sviečky prežil.

⁶⁶ Príklad: Džbán mi pripomína stretnutie a spoločenstvo s druhými.

⁶⁷ Príklad: Jeden druhému sa dáva napiť z džbánu.

tvár, zhmotniť to, čo pred tým vnímali, ako ich predchádzajúca činnosť zasiahla, čo si vybavili a čo prežili.

To, čo bolo vonkajšie a stalo sa vnútorným, sa teraz stáva znovu vonkajšou skutočnosťou. Táto vonkajšia skutočnosť však dostáva svoj osobitý výraz. Je to zhmotnenie, stelesnenie osobného, vnútorného zážitku.⁶⁸

Tretí krok je najťažší, ale zároveň najdôležitejší a najhlbší. Predpokladá dôveru k druhému. Dôveru, že mu môže odhaliť, čo prežil. I keď sa o Bohu priamo nehovorí, človek, ktorý je dobre disponovaný, sa do tejto hĺbky úplne prirodzene ponorí. Premýšľa o súvislostiach konkrétnych udalostí svojho života so zreteľom na Božiu prítomnosť. Je to tvorivá meditácia, ktorá je individuálna, ale deje sa v spoločnosti. Napriek tomu nevzniká uniformita, v ktorej by jedinec zanikal. V treťom kroku sa vytvára obraz zložený z osobných výtvorov.

Stvárňovanie sa deje pomocou skladania rôznych obrázkov z farebných kamienkov a iných materiálov alebo modelovaním z hliny, maľovaním či inými výtvarnými aktivitami, meditačným tancom alebo hudbou.⁶⁹ Náboženská pedagogika v tomto kroku vedie deti k tomu, aby sa dokázali vyjadriť a boli tvorivé.

Jednotlivé výtvary sa ale nehodnotia, u malých detí sa môžu spoločne obdivovať. Výtvary sú osobným vlastníctvom, pokladom toho, kto ich vytvoril, preto sa s nimi zaobchádza s úctou. Veľmi dôležité je, že si každý vyberie svoje miesto pre stvárnenie – nikto nemá preto právo jeho výtvor prerábať alebo meniť – len on sám.

1.6.4 Štvrtý krok – prehĺbenie významu

Celá stavba jednotky vo všetkých štyroch krokoch je pomalým zostupovaním do hĺbky významu. V prvom kroku sa vytvárali základné dispozície pre vnímanie. V druhom kroku sa účastníci stretávajú so skutočnosťou a rozširujú ponuku všetkých vlastností, významov, analógií a prirovnaní, ktoré ich v skupine napadli. V treťom kroku necháva učiteľ účastníkov stvárniť to, čo ich z celej asociácie najviac oslovilo. V štvrtom kroku ide o prehĺbenie významu toho, s čím sa skupina stretla. To, čo sme prežili

⁶⁸ HERCIKOVÁ, P. E. - *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy I.: Stavba základní jednotky*. Český Těšín, 2005.

⁶⁹ Príklad: V strede je hviezda. Každý zúčastnený si vytvorí svoju vlastnú hviezdu z materiálu, ktorý je k dispozícii, na mieste, ktoré sa mu najviac páči.

a stvárnili, dávame do vzťahu s tým, čo nás prevyšuje. Až v tomto kroku upozorňuje učiteľ na súvislosť toho, čo účastníci prežili a stvárnili, s náboženským obsahom. Nejde však o výklad, ale iba o vytvorenie priestoru, v ktorom sa necháva priestor pre Božie slovo.

Stavba štvrtého kroku:

- 1) **Slávnostné čítanie Svätého písma** – Má podobu niekoľkých viet. Po prečítaní textu z Biblie, je kniha položená do stredu obrazu, prípadne vedľa sviece. Je to nielen obrad, ale tiež ľudské vyjadrenie toho, že sme nahliadli do stredu vecí, dostali sa k jadrú zdieľania.⁷⁰
Keby bol z jednotky tento posledný krok vypustený, vzniklo by krásne tvorivé stretnutie, v jeho strede by stál predmet alebo situácia. Z hľadiska náboženskej výchovy by to bola však strata obsahu, strata možnosti hovoriť o Bohu.
- 2) **Modlitba** – Po prečítaní textu, môže učiteľ, pokiaľ je to vhodné, vyzvať ku spoločnej modlitbe, prosbám, požehnaniam alebo vzájomným prianiam.
- 3) **Reflexia** – V skupine dospelých je dobré dať priestor tým, ktorí sa chcú rozdeliť s ostatnými o svoje dojmy. V spoločnej reflexii môže, kto chce, odpovedať na otázky: Čo ma najviac zasiahlo? Čo sa mi vybavilo? Čo ma nečakane oslovilo? Čo som si uvedomil(a)? Čo je na mojom obraze, ktorý som stvárnil(a)?
- 4) **Vyzdvihnutie do srdca** – obraz, ktorý účastníci vytvorili, je niečím, čo sami prežili a preto to nemôže učiteľ odložiť ako riad zo stola. Musí ten obraz, každý vyzdvihnúť do svojho srdca. Učiteľ vyzve deti, aby sa na obraz ešte raz pozorne pozerali a snažili sa zapamätať si ho. Aby premýšľali nad tým, čo im pripomína, čo všetko prežili pri jeho vytváraní. Potom ich vyzve, aby zavreli oči a dívali sa na obraz za zavretými očami – môže sa ich pýtať, či je obraz taký istý, môže im hovoriť a popisovať, čo je na koberci. Tento krok je potrebné opakovať podľa potreby aj viackrát, pokiaľ deti nevidia obraz aj za zatvorenými očami. Teraz už nepotrebujú vidieť obraz na koberci, majú ho vo svojom vnútri a preto ho môžu

⁷⁰ MURŇOVÁ, E. *Materiál ze semináře náboženské pedagogiky celistvé výchovy II.: 4. krok: Prohloubení významu*. Český Těšín, 2005.

spoločne odložiť. Tento krok učí deti dívať sa vnútorným zrakom, čo je potom veľmi dôležité pre vnútornú modlitbu a meditáciu.

2. PRAKTICKÁ ČASŤ

2.1 Svätý Martin⁷¹

Úvodný komentár: Postava svätca je ešte deťom, vo veku dvoch až štyroch rokov, veľmi vzdialená, ale napriek tomu vnímajú a intuitívne rozumejú jeho ideálom, že je to niekto, kto sa s ľuďmi delí o teplo a blízkosť. Cieľom výchovy takýchto detí nie je reakcia, aby všetko rozdali, ale aby boli schopné rozhodnúť sa pre dobre pre seba aj pre svojich blížnych. Často už malé deti hľadajú príklady, ktoré im ukážu, čo to znamená prichádzať k iným s láskou.

Cieľ: Cez legendu o svätom Martinovi naučiť sa, čo znamená podeliť sa s tým, kto to potrebuje.

Úvod

Zaspievame pieseň, ktorú už všetci poznáme.⁷²

1. krok

Dnes si spoločne postavíme hradby okolo veľkého mesta. Postavíme sa do stredu miestnosti tesne jeden vedľa druhého a podáme si ruky.

Kto chce, môže sa prejsť za hradbami mesta alebo sa prejsť vo vnútri mesta.

Na mieste, kde sme stáli, postavíme z drevených kociek hradby mesta a na jednom mieste vytvoríme bránu.

Hradby chránia mesto. Ľudia, ktorí v meste bývajú sú hradbami chránení. Hradby majú aj svoju bránu, aby ľudia z mesta mohli vyjsť alebo sa do mesta vrátiť. Každá rodina má v meste svoj dom a medzi nimi sú cesty.

Deti si zo šatiek a kociek robia svoje domy uprostred mesta.

2. krok

Vyzveme jedno dieťa, aby sa postavilo a zavrelo oči. Pomaly ho oblečieme do plášt'a a vyzveme ho, aby otvorilo oči a prešlo sa. Dieťa pochválime,

⁷¹ Katechéza vytvorená pre materské školy

⁷² Ak v danom predškolskom zariadení prebieha výučba Náboženstva/Náboženskej výchovy pravidelne, deti už majú vytvorený určitý repertoár pesničiek, ktoré poznajú.

povzbudíme a zatlieskame mu. Potom mu do ruky vložíme drevený meč.⁷³ Deti sa striedajú, každé si oblečie plášť a zoberie do ruky meč.

Je dobre, keď má človek plášť. Hlavne vtedy, keď je človek sám a keď mu je zima. Je dobre, mať zbraň, keď je človek von a okolo neho je neistota a neznámy priestor.

Meč prehodíme cez drevená kocky v mieste, kde je aj brána a k nemu položíme meč.

Povieme si príbeh o tom aké to je, keď je niekto za hradbami a všetci sa mu otočia chrbtom., ale aj o tom, aké to je, keď je niekto vo vnútri, je mu teplo a je obklopený ľuďmi, ktorí ho majú radi. Povieme si príbeh o mužovi, ktorý dobre vedel, aký ťažký je život von za hradbami a ak je dôležité mať meč a plášť. Bol totiž vojak.

Bol večer. Mrzlo. Ľudia, ktorí mali svoj dom a v nich pec, mali šťastie. Jeden človek ale nemal strechu nad hlavou. Išiel tmavou nocou smerom k mestu, kde si chcel nájsť nocľah, ohriať sa a odpočínúť si.

Išiel na koni, išiel veľmi rýchlo a volal sa Martin. Nebola mu zima, pretože mal na sebe veľký, teplý plášť.

Napodobňujeme cval koňa.

Zrazu kôň zastavil. Čo sa stalo? Čo uvidel? Na zemi sa krčil človek a triasol sa od zimy. Naťahoval ruky a šepkal: „Som chudobný a je mi zima. Nemám kde bývať.“

Všetci môžeme natiiahnuť ruky a zopakovať slová: „Som chudobný a je mi zima. Nemám kde bývať.“

Martinovi bolo toho človeka ľúto. Pomyslel si: Úbohý človek v takom mraze. Musím mu niečo dať! Ale nemám žiadne jedlo a nemám ani peniaze. Čo mám urobiť?“

„Je mi zima,“ opakoval chudobný človek.

Môžeme znova zopakovať slová: „Je mi zima.“

Martin si dal dolu z pliec svoj teplý plášť. „O tento plášť sa s tebou rozdelím, nech sa zohreješ!“⁷⁴

⁷³ Samozrejme, že to nemusí byť originálny drevený meč, ale môže to byť aj jeho imitácia, či napodobenina z kartónu.

⁷⁴ Ak sa hodiny zúčastňujú aj ostatné učiteľky, ktoré učia v tej triede, a nielen vyučujúci Náboženstvo/Náboženskú výchovu, tak zoberieme plášť a vždy jedno dieťa a učiteľku zabalíme

Martin vytiahol meč a plášť roztrhol na dve časti.

Potom Martin vošiel do mesta a prenocoval u dobrých ľudí.

Napodobňujeme cval koňa, ktorý zrazu utíchne.

Bola tma. Martin bol veľmi unavený a rýchlo zaspal. Keď spal, sníval sa mu sen.

Jemne zazvoní zvonček a pokračujeme ďalej v rozprávaní.

Snívalo sa mu o ceste, o plášti a o chudobnom mužovi. Pozeral sa na neho a jeho tvár sa zrazu premenila.

Zapálime sviecu a postavíme ju na plášť.

Nebol to úbohý chudobný muž. Bol to Ježiš a Martin počul ako mu hovorí: „Martin, ty si sa so mnou rozdelil. Kto sa vie rozdeliť s druhým človekom, delí sa aj so mnou.“ Ten, kto sa rozdelí, dostáva omnoho viacej ako daroval. Keď sa Martin prebudil bol šťastný.

Šťastie – to je veľká vec.

3. krok

Každé dieťa si dekoratívnym materiálom (škrupinky z orechov, sklíčka, flitre) ozdobí a dokončí obraz svojho domu. Medzi utváraním obrazu môže prebiehať aj voľný rozhovor. Učiteľ prechádza pomedzi deti a pýta sa jednotlivcovo – Čo sa ti najviac páčilo na Martinovi? Aj ty sa vieš rozdeliť? Kedy sa cítiš ako chudobný muž a kedy ako Martin?

Po dokončení domov si deti od veľkej sviece zapália malé čajové sviečky a ukladajú si ich do obrazu svojich domčekov.

4. krok

Martin mal dobré srdce. I v tme uvidel úbohého človeka a bolo mu ho ľúto. Rozdelil sa s ním o tom, čo mal. Pretože nemal jedlo ani peniaze, daroval mu svoj plášť, ktorý chránil aj jeho samého.

Dobrý Bože,

Pomáhaj všetkým ľuďom, veľkým aj malým, bohatým aj chudobným, aby sa dokázali rozdeliť o to, čo môžu dať. Daruj nám dobré srdce. Amen.

*Deti si po hodine odnášajú čajovú sviečku, ktorá horela vo vnútri ich domu.*⁷⁵

2.1 Vzkriesenie⁷⁶

Úvodný komentár: Každý človek prežíva určitú bolesť, problém, ktorý sa mu zdá neriešiteľný. Tragédie, úmrtia blízkych, neschopnosť sa niečo naučiť, vlastné sebakriženie. Toto všetko môžeme pri tejto katechéze pomenovať ako tmu a smútok, ktoré sú nepreniknuté svetlom. Kristovo zmŕtvychvstanie však otvára nový pohľad na všetko, čo sa deje okolo nás. Iba skutočné prežitie vlastného oslobodenia z nás robí skutočných kresťanov.

Kognitívny cieľ: Opísať Ježišove prežívanie smútku a zlých skúseností.

Afektívny cieľ: Prostredníctvom zážitkovej metódy vnímať ako sa dá preniest' od smútku k nádeji.

Psychomotorický: Na modelovej situácii si osvojiť základné riešenie vnútorných konfliktov.

Skutočnosť: Smútok

Miestnosť: V prostriedku miestnosti sú do kruhu naaranžované a zrolované žlté, oranžové a červené šatky.

1. krok

Čo vám pripomína obraz v prostriedku miestnosti?

To, čo nám to bude dnes pripomínať, si pošleme teraz v kruhu ako tajné znamenie. Zavrite si všetci oči a pred seba vystrite ruky. Pošlem vám tajné znamenie. Keď ho budete mať, môžete otvoriť oči a odovzdať to znamenie niekomu inému, kto stále stojí na svojom mieste a ešte stále má zatvorené oči a vystreté ruky. Takto pošleme toto znamenie ďalej.

2. krok

Čo to bolo za znamenie?

Slnko

⁷⁵

⁷⁶ Túto školskú katechézu je možné zaradiť ako rozširujúce učivo, zvlášť pred veľkonočnými sviatkami. Pri určitých modifikáciách tejto katechézy je možné ju využiť od predškolského veku až po maturantov. Je to téma, ktorú si znovu musíme pripomínať, aby sme neupadali do beznádeje.

Tento obraz nám dnes bude pripomínať slnko. Slnko, bez ktorého nemôže existovať žiadny život na zemi. Slnko, ktoré každé ráno pravidelne vychádza a svieti. Slnko, ktoré nikdy nezaspí.

Zatvoríme oči a skúsime si predstaviť, že je noc. Začína svitanie, ružové obláčky, vychádza veľká červená guľa, ktorá postupne začína žltnúť a kráča po oblohe smerom hore. Vychádzajúce slnko nás poštekľí. Otvoríme oči.

Na Veľký piatok, v deň, keď bol ukrižovaný Boží Syn, naraz uprostred dňa slnko zakrylo čierne mraky a bola tma.

Spoločne zakryjeme slnko čiernymi šatkami.

Ježišovi učeníci sa cítia zúfalí. Plačú...(vzdveme deti, aby okolo slnka dali sklíčka – slzy)

Celý svoj život zasvätili nasledovaniu Ježiša. Opustili svoje rodiny, opustili svoje zamestnanie, rybári odhodili siete uprostred práce na lodi a išli za Ježišom. Verili, že s Ježišom niekam prídu. Verili, že zmenia svet. Verili, že sa od Ježiša veľa naučia. Potom ho v záhrade zatkli, v putách odviekli k Pilátovi, ale učeníci sa vtedy ešte nebáli – spomenuli si, ako uzdravil slepého, spomenuli si, ako nasýtil 5000 tisíc ľudí z piatich chlebov a dvoch rybičiek. Spomenuli si, ako kráčal po mori. Spomenuli si, ako utíšil búrku na mori, keď jej pohrozil... Učeníci sa nebáli. Verili, že Ježiš sa z tej šlamastiky dostane. Verili, že ukáže svoju moc a oslobodí sa... Celú dobu verili a teraz sa im doniesla správa, že zomrel. Prečo nič neurobil? Prečo sa nechal zabiť? Prečo?...

3. krok

Ľudia si často kladú otázku prečo. Často nechápu, prečo sa niektoré veci stávajú na svete. Ľudia majú veľa trápenia a smútku, plaču a bolestí...

Každý si teraz môže sadnúť na miesto, ktoré si vyberie a vyskladať to, čo ho trápi. Môže to byť zážitok, udalosť, problém, ktorý trápi teba, ale môže byť i to, čo trápi ľudí okolo teba. Poskladajte to, z čoho ste smutní, to z čoho sú smutní ľudia na celom svete.

4. krok

V nedeľu ráno prichádzajú učeníci k hrobu a nachádzajú prázdny hrob.

Ježiš bol vzkriesený!

Slnko opäť vyšlo!

Spoločne odkryjeme slnko uprostred.

Slnko opäť vyšlo a lúčom svetla a nádeje zasvietilo do každého ľudského trápenia.

Do stredy postavíme sviecu.

Čítanie z Písma: Kol 2. 6-7

Ako ste teda prijali Krista Ježiša, Pána, v ňom žite: v ňom zakorenení a na ňom postavení, upevnení vo viere, ako ste sa naučili, a vynikajte vo vzdávaní vďaky!

Modlitba: Pane Ježišu, ďakujeme ti, že nám prinášaš nádej do našich trápení.

Vzájomné prania: Každý zapáli kahanček a položí ho do obrazu niekoho z prítomných a popraje mu: Ježišovo vzkriesenie prináša novú nádej.

2.2. Srdce – miesto, kde prebýva Boh⁷⁷

Úvodný komentár: Symbolika srdca je často dehonestovaná a človeku sa zdá taká samozrejmá, že už ani nevníma jej vnútornú podstatu. Pri tejto katechéze nie je dôležité uvedomiť si vlastné, tlčúcu srdce, ale jeho význam v mojom prežívaní, v prežívaní emocionálnych zážitkov, v mojej citlivosti na skutočnosti, ktoré sa okolo mňa denne stávajú. Veľmi dôležité je však uvedomiť si, že v prvom rade je srdce miestom, kde býva Boh, ktorý je so mnou stále a žije vo mne stále, tak ako moje srdce.

Teológia:

Srdce – vnútorná podstata človeka (orgán duše a ducha)

- zdroj uvedomelej činnosti
- sídlo Ducha Svätého
- srdcom sa líšime jeden od druhého
- aj Boh má svoje srdce

⁷⁷ Katechéza je urobená ako doplnkový materiál k vyučovaniu Náboženstva/Náboženskej výchovy. Veľmi vhodné je touto katechézou začať školský rok alebo témy o seba prijatí a sebahodnotení. Ak je v skupine viac žiakov, je vhodné ju rozdeliť na dva celky, aby skupina nemusela byť pod časovým stresom.

Písmo:

Lk 16, 15 – Preto im povedal: „Vy sa robíte pred ľuďmi spravodlivými, ale Boh pozná vaše srdcia, lebo čo je u ľudí vznešené, pred Bohom je ohavné.

Rim 5, 5 – A nádej nezahanbuje, lebo Božia láska je rozliata v našich srdciach skrze Ducha Svätého, ktorého sme dostali.

Ef 3, 17a – Aby Kristus skrze vieru prebýval vo vašich srdciach.

2 Kor 4, 6 – Lebo Boh, ktorý povedal: „Nech z temnôt zažiarí svetlo,“ zažiaril aj v našich srdciach na osvietenie poznania Božej slávy v tvári Ježiša Krista.

2 Pt, 1, 19 – Tým je aj prorocké slovo pre nás pevnejšie. A vy dobre robíte, že hradíte naň ako na lampu, ktorá svieti v temnom mieste, kým nesvitne deň a nevzide vo vašich srdciach zornica.

Kol 3, 15 – A vo vašich srdciach nech vládne Kristov pokoj. Preň ste aj povolání v jednom tele. A buďte vďační!⁷⁸

Kognitívny cieľ: Na základe analýzy problémovej situácie, vysvetliť dopad rozhodnutí, urobených srdcom.

Afektívny cieľ: Vnímať vnútorné a vonkajšie vplyvy na človeka a jeho rozhodovanie.

Psychomotorický cieľ: Formovať návyk správneho prežívania lásky k blížnym.

1. krokUvítanie

„Otrepanie sa“ z predchádzajúceho, uvedomenie si toho, že sme teraz a tu.

Ja – Včera sme zažili nové zážitky, poznali nových ľudí, v noci sa nám možno zle spalo a sme zvedaví, čo nás teraz čaká.

Skúsme sa zastaviť. Zabudnime na všetko, s čím sme sem prišli. Pozrime sa na svoje nohy. Miesto, na ktorom stojíš, poriadne to miesto poprestupuj, nech cítiš, že máš pevnú pôdu pod nohami.

Ty – Pozri sa, kto stojí vedľa teba. Aká je to tvár? Poznám meno k tej tvári? Môžem človeka vedľa seba pozdraviť a popriať mu pekný deň.
(vzájomne si podáme ruky)

⁷⁸ Sväté písmo, SSV, Trnava

My – Je nás tu veľa, ale aj tak sa môžeme všetci vzájomne pozdraviť. (Celé spoločenstvo sa chytí za ruky a tak sa pozdraví.)

Boh – Bože, ďakujeme ti, že sme sa tu mohli stretnúť a uvidieť známe tváre.

2. krok

Ja – Skúsme sa teraz zastaviť každý sám – zavrieme si oči, skúsme vnímať čo práve počujeme. Čo ste počuli? Skúste si to uvedomiť.

Okolo seba počujeme často veľa zvukov, väčšinou všade, kde človek je, sa niečo deje, iba málokde môže človek úplné ticho. A keď sa už zdá, že je úplné ticho, keď sa započúvame, predsa len niečo budeme počuť... Skúsme si teraz priložiť dlane na uši, aby nás nerušili zvuky z okolia a skúsme sa započúvať do seba. Čo počujete? Počujete sa?

Čo ste počuli?

Srdce... Srdce, ktoré bábätko počúva neustále, keď je ešte u mamičky v lone. Srdce je pre človeka veľmi dôležité. Bez jeho tlkotu nie je život...

Ty – Skúsme sa započúvať do úderov srdca niekoho iného. Položte si hlavu na hrud' alebo skúste nájsť tep...⁷⁹

My – Vezmeme si spoločne veľké srdce a skúsime s ním búchať (napodobňujúc údery srdca). Búcha srdce neustále rovnako? Niekedy bije pomaly, inokedy rýchlejšie. Kedy búcha pomaly? A kedy búcha rýchlo? Skúsme teraz udierať ako srdce, raz rýchlejšie, raz pomalšie...⁸⁰

Boh – Bože, ďakujeme ti, že máme srdce. Ďakujeme ti, že môžeme svoje srdce počuť.

3. krok

Každý môže stvárniť svoje srdce.

Pustíme tichú, pomalú hudbu, ktorú nevypíname ani pri 4. kroku, len ju potom zoslabíme.

⁷⁹ Ak sa táto katechéza modifikuje do viacerých ročníkov, tak odporúčam, aby pri predškolskej výučbe a pri nižších ročníkoch primárneho vzdelávania, si deti navzájom počúvali svoje srdcia. Pri ostatných ročníkoch odporúčam, aby si len vzájomne merali tep. Ak je dostatok času, môžu si aj vyskúšať aký rýchly tep má každé dieťa v skupine a poznatky zaznamenať na papier alebo na tabuľu.

⁸⁰ Ak skupina prežíva problém, keď majú spoločne vyjadriť búchanie srdca, tak môžeme vyzvať žiakov, aby každý napodobnil búchanie vlastného srdca – búchaním ruky o zem, búchaním nohami alebo použitím orffových nástrojov. Keď každé dieťa predvedie svoj zvuk, tak poprosíme, aby všetci spoločne napodobnili zvuk svojho srdca a tak vytvorili búchanie všetkých srdiec spoločne.

4. krok

Každý človek má svoje vlastné srdce, neexistujú na svete dve rovnaké srdcia. Každý z nás ukrýva vo svojom srdci svoje tajomstvá, poklady, spomienky. A je len jediná osoba, ktorá naše srdcia pozná a tou je Boh.

Boh pozná tvoje srdce.

Ako je to možné, že niekto pozná to, čo je tak hlboko ukryté a zamknuté na desať zámkov? Boh pozná tvoje srdce, pretože v ňom prebýva.

Mnoho ľudí hľadá Boha, pýtajú sa ako vyzerá, kde býva, snažia sa ho nájsť vo vesmíre, chcú ho vidieť očami, chcú sa ho dotknúť.

Počas rozprávania nasledujúcich slov učiteľ pomaly ide so zapálenou sviečkou a položí ju do stredu obrazu srdca v prostriedku miestnosti.

Ale Boh nie je na oblohe, nie je v mrakoch, nie je v žiadnom paláci, nie je niekde v nekonečne. Boh je tu, je nekonečne blízko.

Boh ti je blízko. Boh prebýva v tvojom srdci.

Katechéta obíde všetky obrazy a každému dieťaťu zapáli od sviece, ktorá horí v prostriedku miestnosti, malú čajovú sviečku a položí ju do obrazu so slovami: „Boh prebýva v tvojom srdci.“

Je možné vyzvať žiakov, aby si sadli k svojim obrázkom a potom každému povedať do očí zvesť spolu s menom. Napr. Katka, Boh prebýva v tvojom srdci.

Pieseň

Len po tebe túžim, Pane môj. Pri tebe nič pozemské ma neteší.

Moje telo i srdce často slabé sú. Len ty, Bože môj, moja opora si.

/:Moja opora si:/ (3x) a mojím cieľom naveky, naveky.:/

Záver:

Nech Pán naplní Vaše srdcia svojou láskou a svojím pokojom. Amen.

Necháme účastníkov stretnutia, aby ostali pri svojom srdci, v ktorom prebýva Boh, tak dlho, pokiaľ to budú potrebovať.

2.3 Ježiš nám daroval slobodu⁸¹

Úvodný komentár: Pracujeme s pojmami ako sú hriech a milosrdenstvo. Dieťa však musí poznať obsah týchto slov. Je dobré v príprave na túto hodinu sa dozvedieť, čo pod týmto pojmom rozumejú žiaci. Počas hodiny sa pracuje s vykladacím materiálom, ale aj s textom. Je dobré, aby si učiteľ správne rozvrhol čas. Ak je potrebné, k textu Svätého písma sa môže vrátiť viackrát. Modlitbu k Božiemu Milosrdenstvu možno žiakom ponúknuť aj ako alternatívu k vlastnej odprosujúcej modlitbe.

Ciele vyučovacej hodiny:

Kognitívny cieľ: Demonštrovať ako prebiehalo Kristovo vykúpenie ľudstva.

Afektívny cieľ: Odmietajú hriech ako okovy neslobody

Psychomotorický cieľ: Modlitba k Božiemu Milosrdenstvu.

PRIEBEH VYUČOVACEJ HODINY

Motivácia

Učiteľ so žiakmi vedie rozhovor. Urobili ste už v živote nejaký hriech? Nejaké zlo? Ako sa voči vám zachovali ľudia, ktorým ste ublížili? Ako prijali správu o tom, že ste im ublížili? Odpustili vám? A čo Boh? Aj on vám odpustil? Naozaj tomu veríte?

Expozícia

Posadíme žiakov do kruhu. Sedia na stoličkách. Uprostred prestrieme látku. Najskôr položíme na látku sviečku. Čo (Koho) nám symbolizuje sviečka? Krista, ktorý sa stal svetlom sveta; Krista, ktorý bol pre nás ukrižovaný. Po odpovediach žiakov položíme k sviečke kríž.

Necháme žiakov chvíľku v tichu (môže znieť meditačná hudba). Učiteľ zatiaľ hovorí kontrasty, ktoré môžu tieto dva symboly vyvolať. Môže nechať aj žiakov, aby sami povedali, čo v nich evokuje sviečka a kríž. (Svetlo a tma. Smrť a vzkriesenie. Otročstvo a sloboda. Dobro a zlo. Nevina a vina.)

⁸¹ Veľmi dôležitá katechéza o Božom milosrdenstve. Je zaradená k základnému učivu v siedmom ročníku ZŠ. Pracuje sa s pojmami ako vina a odpustenie, prijatie seba samého a prijatie Bohom. Nakoľko v súčasnosti existuje mnoho detí, ktoré sú zranené, je potrebné, aby dokázali prijať samé seba cez Krista.

Žiakom rozdáme prúžky papiera. Poprosíme ich, aby na tieto prúžky papiera napísali to, čo ich spútava, čo ich robí neslobodným, z čoho majú strach. Necháme žiakov pracovať. Každý, keď napíše, položí prúžok papiera na látku pred seba, ale otočí ho, aby nik nevidel, čo je tam napísané.

Kým žiaci píšú, priložíme ku krížu kúsky látky (môžu byť aj farebné papieriky, kamienky, nafarbené orechové škrupiny) modrej a červenej farby. Keď dopíše aj posledný žiak, učiteľ prečíta evanjelium Jn 19, 31 – 37: „Keďže bol Prípravný deň, Židia požiadali Piláta, aby ukrižovaným polámali nohy a sňali ich, aby nezostali telá na kríži cez sobotu, lebo v tú sobotu bol veľký sviatok. Prišli teda vojaci a polámali kosti prvému aj druhému, čo boli s ním ukrižovaní. No keď prišli k Ježišovi a videli, že je už mŕtvy, kosti mu nepolámali, ale jeden z vojakov mu kopijou prebodol bok a hneď vyšla krv a voda. A ten, ktorý to videl, vydal o tom svedectvo a jeho svedectvo je pravdivé. On vie, že hovorí pravdu, aby ste aj vy uverili. Toto sa stalo, aby sa splnilo Písmo: *„Kosť mu nebude zlomená.“* A na inom mieste Písmo hovorí: *„Uvidia, koho prebodli.“*“

Potom nechá tento text prečítať ešte jednému žiakovi, ostatných upozorní na časť, kde vojak prebodol Ježišovi bok. Učiteľ ukáže žiakom obraz Božieho Milosrdenstva. Opýta sa, prečo je Ježiš na tomto obraze zobrazený s lúčmi modrej a červenej farby. Poprosíme žiaka, ktorý čítal evanjelium, aby ešte raz prečítal vetu, kde sa hovorí o Ježišovom prebodnutom boku. Upozorníme opäť na naše hriechy porozhadzované po látke. Ježiš zomrel, aby nás vyslobodil od hriechu. Prúdy červenej a modrej farby znázorňujú milosrdenstvo, odpúšťajúcu lásku. Ježišova smrť nebola zbytočná. Každý deň z nej môžeme čerpať odpustenie.

Prečítame žiakom modlitbu sv. Faustíny, ktorú zapísala do svojho Denníčka: Ja sám som Láska, som Milosrdenstvo. Ani ten najväčší hriešnik, ktorý sa môjmu súcitu dovoľáva, nebude potrestaný, ale mu v mojom ľudsky nepochopiteľnom a nekonečnom milosrdenstve odpustím.

Žiakov poprosíme, aby si (ak majú záujem o odpustenie a slobodu v živote bez hriechu) zobrali farebné látky od kríža a položili ich na svoje napísané hriechy. Ak je žiak, ktorý tak neurobil, učiteľ to urobí za neho – Ježiš odpustí každému, nech je hriech akokoľvek veľký, ak chceme, aby nám bolo odpustené.

Nad obrazom, ktorý sa vytvoril na látke sa pomodlíme Korunku k Božiemu Milosrdenstvu: Otče náš, Zdravas, Verím v Boha. Na veľkom zrnku ruženca: *Večný Otče, obetujem ti telo a krv, dušu i božstvo tvojho najmilšieho Syna a nášho Pána Ježiša Krista, na odčinenie našich hriechov i hriechov celého sveta.* Na malom zrnku ruženca: *Pre jeho bolestné umučenie, maj milosrdenstvo s nami i s celým svetom.* Na záver sa pomodlíme: *Svätý Bože, svätý Mocný, svätý Nesmrteľný, zmiluj sa nad nami i nad celým svetom (3x).*

(Korunku sa nemusíme pomodliť celú. Stačí, že sa učiteľ pomodlí modlitbu na veľkom zrnku a každý žiak v kruhu povie modlitbu, ktorá sa modlí na malom zrnku. Na záver všetci povedia: Svätý Bože, ... Učiteľ aj pri tejto modlitbe môže preukázať kreativitu.)

Fixácia

Žiaci spod farebných papierov vyberú svoje popísané papiere, roztrhajú ich a hodia do koša. Na látke ostanú iba „kvapky Božieho Milosrdenstva.“ Každý žiak sa pokúsi sformulovať modlitbu poďakovania za dar odpustenia a oslobodenia od hriechu.⁸²

2.4 Božie volanie⁸³

Úvodný komentár: Abrahám je veľká postava biblických dejín. Žiaci sa s touto postavou stretávajú takmer v každom ročníku vyučovacieho procesu. V tomto prípade však nejde o životopisné údaje, ale skôr o prežitie si príbehu. Tak si žiaci môžu uvedomiť, že hoci medzi Abrahámom a nimi je priepasť takmer 4000 rokov, napriek tomu prežívame tie isté skúsenosti, ktoré nás s biblickou postavou zblížujú. Preto ani učiteľ by sa nemal zaoberať opisovaním života Abraháma, ale skôr jeho životných udalostí.

Ciele vyučovacej hodiny:

⁸² Mojou osobnou skúsenosťou pri tejto katechéze bolo, že žiaci v priebehu niekoľkých dní dobrovoľne pristúpili k sviatosti zmierenia. Rodičia týchto žiakov sa čudovali, že v pubertálnom období sa rozhodli samostatne k tejto sviatosti. Podľa slov kňazov boli otvorenejší a omnoho vnímavejší. Katechéza bola použitá aj ako doplnková katechéza v príprave birmovancov pred Veľkonočnými sviatkami.

⁸³ Školská katechéza v adventnom období. Pri modifikácii sa dá využiť pri všetkých ročníkoch od predprimárneho stupňa vzdelania až po vyššie sekundárne vzdelanie.

Kognitívny cieľ: Na biblickom príbehu demonštrovať aktivitu Boha a človeka pri napĺňaní poslanca.

Afektívny cieľ: Pochopiť potrebu reakcie na Božie volanie.

Psychomotorický cieľ: Návyk pracovať so Svätým písmom.

Pomôcky: hnedá šatka, čierna šatka, tmavomodrá šatka, čajové sviečky podľa počtu žiakov, kniha Svätého písma, postavička Abraháma.

Komentár k téme:

Starý zákon rozpráva o vzťahu Boha k človeku v priebehu dejín. Stretnutie Boha s človekom býva často zdôrazňované prítomnosťou prírodných živlov. Boh zachránil Noeho pred potopou, dúha bola znamením Božieho požehnanie a zmluvy, Mojžiš dostáva príkaz vyviešť Izraelitov z otroctva „Ten, ktorý je“ sa s ním stretáva v horiacom kríku. Eliáš hľadá Boha v búrke, v zemetrasení, v ohni, ale Boh prichádza v tichom ševelení vánku.

Boh ukazuje Abrahámovi svoju veľkosť a plnosť zasnúbenia vo hviezdnom nebi. Abrahám je jedným z veľkých vzorov viery. Jeho náboženskosť je vyjadrením túžby po niečom väčšom, než čo môže poskytnúť zem a čo je zrozumiteľné, počítateľné a merateľné. Za hmatateľným a viditeľným hľadá Abrahám toho, k tomu to hmatateľné a viditeľné slúži.

Abrahám často stával pod oblohou plnou hviezd. Nebo sa pre neho stalo znamením prisľúbenia hojnosti, ktorú mu daroval iba Boh, ale ktorá je naplnená putovaním Abrahámo hľadanie môže byť príkladom nášho hľadania Božích prisľúbení.

Rozprávanie spojené s ukážkou

Do triedy prinesieme biblický postavičku, ktorá bude znázorňovať Abraháma. (Tieto biblické postavičky sa dajú zapožičať na každom katechetickom centre alebo sa dajú vyrobiť na Biblickom diele vo Svite.)

Sedíme v kruhu na zemi (môžeme aj na stoličkách). Postavičku Abraháma necháme v tichosti kolovať v kruhu z ruky do ruky. Žiaci si postavičku prezrú.

Rozprávanie začneme otázkami, ktoré kladieme prostredníctvom biblickej postavičky Abraháma:

- Poznáš ma? Vieš, kto som? Aké mám povolanie?

- Som pastier. Pasiem dobytok. Hádaj, koľko mám oviec vo svojom stáde?
- Mám ich viac ako 50, viac ako 100, mám ich viac ako tisíc. A k tomu ďalšie zvieratá. Hádaj, ktoré?
- Ťavy, antilopy, oslov, kozy. Všetky tieto zvieratá patria k môjmu stádu. Okrem toho mám ešte pôdu, lúky, pastviská a polia. Mám sluhov a slúžky. Nie som chudobný, mám veľký majetok.
- Aké meno by si mi dal ty? Skús mi nájsť vhodné meno.
- Moje meno je Abrahám. To znamená otec všetkých žijúcich. Zvláštne meno pre muža, ktorý nemá deti.

Teraz začína rozprávať Abrahám:

Som bohatý a vlastne úplne chudobný. Mám starosti. Čo sa stane, keď raz zomriem? Kto sa bude starať o moje lúky a pastviny, o ovce, antilopy, oslov a ťavy? Čo sa stane s mojimi ľuďmi? O chvíľu si na mňa nik nespomenie. Všetci zabudnú.

Trápi ma, že nemám deti, ale to nie je všetko. Cítim vo svojom srdci tiež podivnú túžbu. Hľadám viac ako sú lúky a pastviny. Čo je však viac ako všetko to, čo vlastním?

Necháme žiakov, aby rozprávali, čo je viac ako majetok, ktorý človek vlastní. Upriamime ich na hodnoty ako sú priateľstvo, láska, rodina, viera v Boha

Abrahám počuje hlas:

Raz počuje Abrahám vo svojom srdci hlas: „Abrahám, tebe nestačí majetok, bohatstvo a moc. Hľadáš niečo, čo je omnoho väčšie. Nájdí odvahu a vyjdi z domu svojho otca! Nájdeš niečo, čo ťa urobí šťastným a čo naplní tvoje srdce.“

Abrahám sa musí rozhodnúť. Má uveriť hlasu, ktorý počuje alebo nie? Má poslúchnuť? Čo by ste mu poradili vy?

Abrahám odchádza:

Abrahám uveril a počúvol hlas, ktorý mu hovoril, aby odišiel zo svojho domu, z domu svojho otca. Pripravil si všetko potrebné na cestu a išiel. (Čo by ste si vy zobrali na cestu? Čo by ste poradili Abrahámovi, aby si zobral? Čo naozaj potrebuje?)

Do prostriedku kruhu, v ktorom sedíme uložíme hnedú látku, ktorá znázorňuje zem, po ktorej Abrahám chodí. Môže si to vyskúšať každé dieťa.

Abrahám putuje dlho, veľmi dlho. Služobníci, ktorých si vybral už začínajú reptáť. Prichádza chvíľa, keď Abrahám už nemôže ísť ďalej. Došli mu sily, je už na konci. Abrahám sa schoval do svojho stanu, stratil odvahu a pochybuje.

Postavičku Abraháma položíme na hnedú látku a prikryjeme ju čiernou šatkou, ktorá bude znázorňovať stan.

Zatiaľ, kým je Abrahám vo svojom stane, na oblohe vychádzajú hviezdy.

Zapaľujeme čajové sviečky a podávame ich jeden druhému v kruh. Posledný ukladá sviečky na tmavomodrú šatku, ktorá znázorňuje oblohu.

V temnote noci počul Abrahám opäť Boží hlas: „ Neboj sa, Abrahám! Vyjdi zo svojho malého stanu von a postav sa pod veľký stan neba. Pozri sa na nebo a spočítaj hviezdy, ak to dokážeš.“ Abrahám poslúchol. Vyšiel zo svojho stanu pod hviezdnaté nebo. Nad jeho hlavou svieti tisíce hviezd. Aké veľké sú nebesia. Aký veľký musí byť ten, ktorý ich stvoril! Len On môže Abrahámovi darovať to, po čom túži: skutočnú slobodu.

Záver

Učiteľ vezme do ruky Bibliu a položí ju každému do ruky a príjme ju späť.

- V tejto knihe je opísaný príbeh Abraháma. Je tu napísané, že z potomkov tohto muža vznikol veľký národ, z ktorého sa narodil Ježiš Kristus, nazývaný knieža pokoja, Emanuel, Boh s nami.

Spoločne poďakujeme za všetko, čo nám Boh dáva.

- Ďakujeme ti za všetky túžby , ktorá nás volajú za tebou.
- Ďakujeme ti za odvahu, ktorú nám k tomu dávaš.
- Ďakujeme ti, že si s nami na našich cestách.
- Ďakujeme ti za dar slobody, ktorý nosíme vo svojich srdciach.

Túto katechézu môžeme použiť aj ako adventnú katechézu pre siedmy ročník. Ak nemáme biblickú postavičku, môžeme za Abraháma obliecť jedno dieťa.⁸⁴

⁸⁴ Katechéza je upravovaná podľa: Ta hvězda naděje pro mne i tebe je, Vydal Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi Biskupství ostravsko-opavského, str. 21 - 26

2.5 Človek a stvorenie⁸⁵

Stupeň vzdelania: Môže sa prispôbiť pre všetky ročníky nižšieho sekundárneho vzdelania.

Časová organizácia: Jeden vyučovací deň.

Priestorová organizácia: Každá trieda samostatne. Tam, kde trieda presahuje 20 žiakov, je vhodné triedu rozdeliť.

Medzipredmetové vzťahy: Slovenský jazyk a literatúra

Biológia

Občianska výchova

Výtvarná výchova

Hudobná výchova

Integrácia prierezových tém: Osobnostný a sociálny rozvoj

Environmentálna výchova

Mediálna výchova

Výsledný produkt: Slohová práca a výtvarné práce.

Realizácia projektu:

Stručný popis aktivity	Miesto, čas
Príprava triedy, stoličky do kruhu, stoly do kruhu (vonkajší okruh)	Pred vyučovaním
Ozdobovanie dverí vo farbách dúhy (krepový papier, vodové farby)	Deň pred projektom, po vyučovaní alebo v rámci Výtvarnej výchovy.
Moja farba – farebné pripravené šatky. Každý žiak si vyberie svoju farbu a povie, prečo si ju vybral a s čím si ju stotožňuje. Napr. Dnes som veselý, vybral som si žltú farbu, lebo mi pripomína slnko.	Prvá vyučovacia hodina.

⁸⁵ Školský projekt. Takéto a podobné projekty môžu školy zaraďovať do školského vzdelávacieho programu. V škole je dobré pripraviť projekt konkrétne pre každú triedu na základe celoškolského projektu. Pred začatím projektu hlavný koordinátor zabezpečí, aby všetci animátori (triedny učitelia) boli poučení o tom, ako prebiehajú jednotlivé aktivity.

Špirála – každé dieťa dostane obrázok, na ktorom je špirála. Prstom prechádza po nej, Kde sa stretávame so špirálou? (voda, vír, DNA)	Prvá vyučovací hodina
Zrnko piesku – Ako má špirála svoj začiatok, tak aj ty máš svoj začiatok. Každé dieťa dostane zalepený kúsok papiera so zrnkami piesku. Vyberie si jedno zrnko a vlepí ho do lepiacej pásky (akoby to bolo zatavené), položí na svoju látku. (Môže sa zaspievať aj pieseň – zvlášť u menších je to vhodné.)	Prvá vyučovací hodina
Skôr ako si bol na svete – Čo všetko sa stalo kým si prišiel na svet. Čo všetko muselo byť pripravené pred tvojím narodením? Aká bola príroda? Aké stromy? Výtvarné techniky – (celá skupina alebo jednotliviec) Priprav si zem, na akú by si rád prišiel.	Druhá vyučovací hodina
Tvoja záhrada – miesto kde žijem, kde rastiem, kde nie som sám. Utvor na svojej šatke a v jej okolí, všetko čo máš rád (skladanie z rôznych prírodných materiálov)	Tretia vyučovací hodina
Čo si myslí príroda o tebe? – Napíš rozhovor so svojím okolím, so svojou najobľúbenejšou rastlinou. Svoj rozhovor prezentuj. Postav sa na mieste, kde sedíš. Rozhovor môžeš doplniť aj kresbami. (Prezentáciu nekončíme potleskom, zvädza to k hereckým výkonom.) /Pri písaní môže znieť tichá meditačná hudba./	Tretia a štvrtá vyučovací hodina
Zrkadlo – učiteľ podá zrkadlo. Každý v triede sa pozrie sám na seba. Aký som? Ako ma vidia iní? Na papier si napíš ako ťa vidia spolužiaci, učitelia, rodičia, kamaráti. Napíš, aspoň 10 lístkov a polož ich na svoju látku. Ostatní sa prechádzajú po triede. Ak si myslia, že ťa tak nevidia, tak lístok si zoberú. Aké lístky ti ostali? (prezentuj)	Piata vyučovací hodina
Ja – urob si panáčika z vlny. Toto si ty. Chceš, aby sa s tebou zaobchádzalo takto (napíš ako). Polož panáčika k zrnku piesku. Aké sú tvoje rozmery teraz? Poďakuj za	Šiesta vyučovací hodina

to, že si taký aký si. (Na cirkevných školách si môžeme prečítať Gn 1, 26 – 31, ďakujem Bohu za život, za to, aký som)	
--	--

Výstup projektu a vyhodnotenie:

Slohová práca a výtvarná práca. Fotografie z aktivít, ktoré sa môžu umiestniť na web stránke školy. Žiakom nechávame taký dlhý čas, aký potrebujú. Preto sa môže stať, že niektoré aktivity (zvlášť pri mladších žiakoch) sa nebudú realizovať. Pri cirkevných školách je tento projekt vhodný ako duchovná obnova, kde sa potom vkladajú aj citáty z Písma. Pre štátne školy je projekt vhodný ako doplnok prierezových tém v oblasti osobnostného rozvoja a environmentálnej výchovy.

ZÁVER

V Nemecku sa v polovici dvadsiateho storočia zaujímali teológovia otázkou, ako je možné, že národy, ktoré majú kresťanské základy, dokážu spustiť v priebehu niekoľkých rokov dve svetové vojny. Odpoveď nebola až taká zložitá. Kresťanská Európa bola vyučovaná katechizmu formou otázok, ale pravdy viery neboli prenesené do každodenného života. Ako odpoveď na tento poznatok bolo vytvorenie Názornej náboženskej pedagogiky v Nemecku.

Súčasnosť si vyžaduje, aby bol človek vo všetkých smeroch pripravený na zodpovedné konanie, ktoré prinesie úžitok nielen jemu, ale aj spoločnosti, v ktorej žije. Škola vytvára priestor na výchovu a vzdelávanie človeka, je preto veľmi potrebnou zložkou ľudskej komunity. Musí preto vytvárať podmienky, kde dieťa dostane možnosť komplexne sa rozvíjať.

V práci boli ponúknuté teoretické východiská správneho používania zmyslov v náboženskej výchove a vo vzdelávaní na úrovni farskej i školskej katechézy. Táto forma pedagogiky sa stala základom pre vyučovanie náboženstva v Čechách po zavedení školskej reformy.

Práca ukazuje aj na praktické využitie náboženskej pedagogiky v katechéze ako celku, ktorá nie je obmedzená len na školskú katechézu, ale využíva aj prepojenie s farskou katechézou. Zároveň Názorná náboženská pedagogika umožňuje zaradenie do školských vzdelávacích programov, kde sa premieňa na projektovú činnosť s veľkou možnosťou využitia na štátnych alebo cirkevných školách. Všetky možnosti využitia má aj pri detských táboroch.

POUŽITÁ LITERATÚRA

Katechizmus katolíckej Cirkvi, SSV, Trnava 1998, ISBN 80-7162-253-2
Sväté písmo, SSV, Trnava.....